

KIJKJES MET BESCHOUWINGEN IN HET MUSEUM VAN HET GENOOTSCAP VAN GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE IN LIMBURG TE MAASTRICHT.

I. GALLISCHE EN ROMEINSCHE KUNSTINDUSTRIE. *)

Reeds meermalen had de geachte redactie van dit tijdschrift mij om eene door afbeeldingen toegelichte beschrijving der voornaamste voorwerpen van het Museum van het Geschied- en Oudheidkundig genootschap in Limburg verzocht: bronzen, aarden vaat- en glaswerk, en meubelen. Doch moet ik het zeggen? Ik aarzelde telkens, omdat ik zoo vreeselijk het land heb: 1°. aan het vervullen van de taak van gids of conciërge van een museum: hier hebt ge nu een Romeinsche urn, gevonden te X, dagteekenend van het jaar zooveel; 2°. aan wat een geestig Franschman, du Cleuziou, van wien wij hierna meer moeten gewagen, "langage pharmaceutique" noemt, vrij vertaald potjes-Latijn: pomiformis, bursiformis, lageniformis, cylindroidis, conoïdis, pyroformis, infundibuliformis, zoo als die zelfde schrijver er ons een bloemlezinkje van geeft, dat niet naar meer doet verlangen, en eindelijk heb ik een gruwelijken hekel aan het na babbelen als zeker, van wat niemand heel zeker kan zeggen, wat ik echter verplicht zou zijn geweest, als ik mij had gewaagd aan het opgeven van een datum, voor al die potten, pannen enz. Nu zijn er geleerden opgestaan, natuurlijk in Duitschland, die ons wel op weg kunnen helpen, ja er is er een, die eene methode heeft ontdekt, om aan de randen van het vaatwerk afkomst en tijd van vervaardiging te kunnen zien, juist ongeveer zooals Cuvier uit een stuk been of knook van een voorwereld'lijk monster kon opmaken, en ons heeft leeren opmaken, hoe groot zoo'n beest was, hoe het er ongeveer uitzag en tot wat orde, klas, soort, familie enz. het behoorde. Het is K. Koenen in zijn Gefässkunde, dat van veel geleerdheid getuigt, maar toch niet altijd op even groote zekerheid kan bogen. Daar zijn bijvoorbeeld, historische feiten die ook een beetje meetellen, zelfs evenveel als randen van potjes, feiten door de geschiedschrijvers gestaaft, gevoegd bij muntvondsten.

Om maar iets te noemen, omstreeks het jaar 176 na Christus, 't is bekend, kwam een woeste Germaansche stam, die der [287] Chauci, naar Limburg en België en vernielde daar tal van Romeinsche villa's, zoo dat er in geheel het Zuiden van Limburg, geen enkele heel bleef. *) Bij de gevondene munten werd in geen enkele villa een van na 176 gevonden, en de inval der Chauci staat historisch vast. Maar toch zouden volgens Koenens theorie er stukjes pot gevonden zijn die op een veel vroegere verwoesting wijzen. Die Chauci zijn toch barbaren, dat zij behalve villa's, ook zooveel geleerdheid den bodem insloegen!

En dan de definitie van al dat vaatwerk! Gelijk een eenvoudig provinciebewoner betaamt, die met gretige ooren, oogen en mond staat te wachten op een uitvloeiing der geleerdheid, die aan de Universiteiten haar bron vindt, was ik oprecht verheugd toen mij een tafel of kaart bereikte, met de gekleurde afbeeldingen van alle mogelijke oudheden, die er zoo al in ons land gevonden kunnen worden: urnen, zwaarden, kralen, beitels, schaatsen, lanspunten en wat niet al. Met gretigheid slurpte ik dan ook al die geleerdheid in en ik leerde letterlijk al die kunsttermen van buiten, alweer zooals een provincieman betaamt. Maar een paar jaar later krijg ik den prospectus van eene andere kaart of tafel met ook dergelijke figuren, maar heel anders geëtiquetteerd, en nog veel geleerder dan de eerste. Nu wist ik natuurlijk niet meer waar mij aan te houden, en ik weet het op dezen stond nog niet. En wat mij nog meer beangst en ontmoedigt is, dat, als ik al die geleerdheid weer in mij hadde opgenomen, binnen een paar jaar mij weer wat anders te slikken zou worden voortgezet, want zulke theoriën en systemen willen nog wel eens veranderen.

Ik heb dus maar besloten om mijne lezers op eene heele andere wijze ons museum te laten zien, met verwijzing voor jaartallen en namen naar den catalogus van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, afdeeling prae-historie en Nederlandsche oudheden enz. *) Ik wenschte de mooiste voorwerpen van ons museum onder het oogpunt van kunst zóó te laten zien dat ik, wat de Romeinsche en Gallische oudheden betrof, rekening hield met het ver-[288] schil

Medusahoofd van Blerick
15 november 2016 Minerva and Medusa
Olim Medusa, puella pulchra, in terra obscura habitabat ubi neque sol neque luna apparebat. Terra obscura puellae grata non erat. Medusa igitur Minervam adoravit. "Dea sapientiae, audi me," puella misera oravit. "Juva me! Terra obscura, ubi habito, mihi grata non est. Pulchra sum; pulchram comam atque faciem pulchram habeo. Nemo autem in terra obscura me videre potest. Desidero in terra clara habitare." Dea autem Medusam juvare recusavit. Tum puella irata Minervae dixit, "Invidiosa es quod tam pulchra sum! Populum me videre non desideras!" Tum dea irata pulchram comam puellae mutavit. "Tu fuisti superba propter comam pulchram atque faciem pulchram. Ego comam tuam in serpentes mutavi," dea dixit irata. "Non jam tua coma erit pulchra. Tua facies erit pulchra, sed nemo te spectare poterit. In saxa tua facies viros mutabit."
Minerva and Medusa (Translation)
Once upon a time Medusa, a beautiful girl, was living on dark land where neither the sun nor the moon appeared. The dark land was not pleasing to the girl. Therefore Medusa adored Minerva. "Goddess of wisdom, hear me," the miserable girl begged. "Help me! The dark land, in which I have lived, is not pleasing to me. I am beautiful; I have beautiful hair and a beautiful face. No one however is able to see me on the dark land. I want to live on bright land." However the goddess refused to help Medusa. Then the angry girl said to Minerva, "You are jealous because I am so pretty! The people do not want you to see me!" Then the angry goddess changed the beautiful hair of the girl. "You were arrogant because of beautiful hair and a beautiful face. I changed your hair into serpents," said the angry goddess. Your hair will no longer be beautiful. You will be made beautiful, but no one will be able to see you. You will make men change into stone."

Commentary
Throughout this passage, the genitive case is used quite often. For example, the genitive of description is shown in the phrase, "dea sapientiae" meaning the goddess of wisdom. In addition, the imperative is utilized as well when Medusa addressed Minerva. This is an instance where the imperative is present: "Juva me!" Starting from line five to line six, a form of repetition - parallel structure is shown by the recurrence of the adjective "pulchra" and the accusative case. This line proves to be significant because of the way Medusa praises her own beauty, causing Minerva to become irritated.
25 oktober 2016
In Troje offert Alexander aan Minerva, zoals we kunnen lezen bij Plutarchus:
Τοιαύτη μὲν οὖν ὀρμή καὶ παρασκευὴ διανοίας τὸν Ἑλλησποντον διεπέρασεν. ἀναβάς δ' εἰς Ἴλιον, ἔθυσε τῇ Ἀθηνᾶ καὶ τοῖς ἥρωσιν ἔσπεισε. τὴν δ' Ἀχιλλέως στήλην ἀλειψάμενος λίπα, καὶ μετὰ τῶν ἐταίρων συναναδραμῶν γυμνὸς ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐστεφάνωσε, μακαρίας αὐτὸν ὄτι καὶ ζῶν φίλου πιστοῦ καὶ τελετησίως μεγάλου κήρυκος ἔτυχεν. ἐν δὲ τῷ περιέειναί καὶ θαῤῷσθα τὰ κατὰ τὴν πόλιν ῥομένου τινὸς αὐτόν, εἰ βούλεται τὴν Ἀλεξάνδρου λόραν ἰδεῖν, ἐλάχιστα φροντίζειν ἐκεῖνός ἔφη, τὴν δ' Ἀχιλλέως ζητεῖν, ἧ τὰ κλέα καὶ τὰς πράξεις ὕμνει τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐκεῖνος.
With such vigorous resolutions, and his mind thus disposed, he passed the Hellespont, and at Troy sacrificed to Minerva, and honoured the memory of the heroes who were buried there, with solemn libations; especially Achilles, whose gravestone he anointed, and with his friends, as the ancient custom is, ran naked about his sepulchre, and crowned it with garlands, declaring how happy he esteemed him, in having while he lived so faithful a friend, and when he was dead, so famous a poet to proclaim his actions. While he was viewing the rest of the antiquities and curiosities of the place, being told he might see Paris's harp, if he pleased, he said he thought it not worth looking on, but he should be glad to see that of Achilles, to

Quelques débris dans Herten
1 augustus 1810/15 mei 1886 Over een zegelsteentje met arabisch opschrift gevonden te Merum.

In een rapport van den 1 Aug. 1810 aan den graaf de Montalivet, minister van Binnenlandsche Zaken te Parijs door den onderprefect, A. Liger te Roermond gezonden, lezen wij het volgende: (1)

»Il existe à un quart de lieue de Ruremonde tout près de la Meuse, dans la commune de *Herten*, hameau de *Merum*, les restes d'une tour de la plus haute antiquité ou les Prêtres païens faisaient de temps a autre des sacrifices a leurs divinités. Cette tour a été bâtie sur une petite éminence a dix pas de la Meuse, mais comme par ie laps du temps, les rivières ont changé souvent leur ht?? celle-ci s'en trouve maintenant éloignée au de là de 700 pas. Cette masse de pierres a 60 pieds de long, sur 50 de large; l'épaisseur des murailles est de 14 pieds, elle est vide au milieu, sans escalier. Les prêtres païens se servaient pour y monter d'une échelle, qu'ils brûlaient chaque fois après leur sacrifice, pour qu'aucun profane n’approchât des cendres sacrées; à 10 pas de la muraille il s'est trouvé, il y a environ 50 ans un monticule, ou anciennement le peuple se plaçait chacun selon son rang, pour être présent a cette cérémonie, car le droit de monter sur le bucher, où se faisaient ordinairement les sacrifices des idoles, n'était réservé qu'aux seuls Prêtres sacrificeurs. On prétend, qu'on y a trouvé encore, il y a quelques années des barres de fer toutes rouillées, et si cela est ainsi, c'étaient sans doute des morceaux du grill, sur lequel ils mettaient leur offrande; Les cendres de cet holocauste, étaient soigneusement recueillies par les Prêtres et distribués au peuple en forme d'amulette, auxquels on attribuait beaucoup de vertus. On estime que cette tour peut avoir eu près de 40 pieds de hauteur, ou elle fut terminée par une plate-forme. A la distance de 30 pieds de hauteur on rencontre des trous de 2 pieds de largeur, qui traversent cette tour dans toutes ses faces. On présume qu'on y avait placé des poutres, qui par leur vétusté n'existent plus. Les différentes sortes de pierres, dont cette tour est composée, sont des signes non équivoques, qu'elle doit avoir été bâtie a une époque très-éloignée. Ces pierres, dont on s'est servi sont pour la plupart de grands cailloux, entremêlés de quelques couches de tuf, ainsi qu'une sorte de pierre d'une couleur noirâtre et pesante, qu'on suppose que les anciens fabriquaient eux-mêmes. Cette pierre ressemble beaucoup aux houilles vitrifiées, ayant les mêmes mamelons. La méthode d’en faire parait aujourd’hui perdue. (1) Il y a encore de 2 à 3 autres espèces, dont on ne connaît point le nom.

»Les médailles à l'effigie des empereurs Romains, qu'on a trouvé au pied de la muraille attestent, que cette tour a été bâtie par leurs cohortes. On a trouvé entre autres une pierre d'une grande rareté, dont les angles sont rompus, qui a perdu un peu de son poli, mais dont la gravure s'est très-bien conservée. Sa dimension peut être égale a celle de l'ongle de l'index. Les connaisseurs en gravure sur pierre fine d'Anvers et d'Amsterdam attestent qu'elle est supérieurement gravée, ceux d'Amsterdam lui ont même fait subir l'épreuve du feu. C'est une pierre dure et précieuse, qui coupe le verre, comme le diamant mais qui n'a pas son eau. Ils ont assuré unanimement que la manière de graver sur pierre dure d'à présent n'approche pas de celle d'autrefois. Ne connaissant point les langues orientales, on ne sait pas, si la gravure est en caractères hébreux ou chaldaïques, ou si se sont des hiéroglyphes égyptiens. Cependant on a vu dans un petit livre, qu'on trouve dans le cabinet de curiosités des Jésuites à Cologne et qui traite des médailles antiques, la même empreinte avec les mots *Divo Esculapio*. Tout le monde qui a étudié la mythologie sait, que ce Dieu fut consacré à la médecine. Son culte fut en vogue 400 ans avant la naissance de Jésus-Christ; ainsi on conjecture, que cette tour aurait bien pu être dédiée au Dieu de la Médecine. Toutes les fouilles et perquisitions qu'on a faites, il y a quelques années du côté de l'Orient où les anciens commençaient ordinairement leurs monuments, ont été infructueuses. »C'était cependant de ce côté-la qu'ils cachaient quelques monnaies pour indiquer à la postérité la date de leurs entreprises, ainsi que le règne de leurs chefs. L'état actuel de cette tour n'offre rien de

Het kerkje van Asselt
23 juli 1917 De merkwaardige kerk te Asselt (L.)

I. DE MAAS.
Voor een groote gedeelte zijn de Limburgers bewoners van het Maasdal.

De Maas heeft in de Zuidelijke provincie in lange lijn een Zuid-Noordelijken loop. Maar men bedriegt zich meenend, dat ze ook in bijzonderheden de rechte richting heeft willen volgen. Beurtelings zich bij Maastricht naar de uitloopers der mergelbergen wendend en hunne voeten bespoelend, dan weer zich de ruimte kiezend en in groote bogen door het lage land stroomend, oorspronkelijk met een vaart als had ze haast om de zee te bereiken, — meer noordelijk de hooge oevers ondermijnend of laagten en geulen effenend, terwijl ze zich bij Arcen, Well, Bergen en hooger op tegen de zandduinen en heidevelden aangelegd heeft, heeft de Maas altijd van afwisseling gehouden. In den zomer waterloos en lui, in den winter overdadig waterrijk en woest. Voor Limburg is de rivier altijd, ook in het verleden, van de grootste betekenis geweest.

Door hare wateren gedragen, kwamen de Romeinen in de Maasgouw en vestigden hier evenals aan den Rijn versterkingen. Nog herinneren Maastricht (Trajectum ad Mosam), Kessel (Castellum), Blerick (Blariacum), Geysters (Castrum), Cuijk (Ceuchum) aan hun verblijf. Zij brachten hier de Romeinsche gebruiken, gewoonten, werktuigen en weeldevoorwerpen over, terwijl met recht vermoed kan worden, dat zij de inheemsche bevolking noodige en nuttige zaken als steenen, pannen, potten, metalen voorwerpen hebben leeren maken.

Zeer zeker hebben de bewoners ook het in de verte trillende schijnsel gezien van het nieuwe Licht, dat uit Rome's Catacomben opgekomen, straalde in de paleizen der Caesaren en door martelingen en 't doodden der dragers in Arena en Colosseum niet meer te verduisteren of te doodden was. Langs de Maas werkten ook de geloofsverkondigers de H. Lambertus, de H. Servatius, de H. Bonifatius, het edele drietal van Sint Odilienberg, de H.H. Otger, Wiro en Plechelmus, ijverige dienaren van datzelfde Licht, dat de wereld bestraalde en zijn weg gevonden had zoowel in de visschersdorpen langs de zee op de krijtrotsen van Britanje, als in de donkere bosschen der Ardennen en de heerlijke streken yan Gallië en Iberië.

Maar naast geluk en heil bracht de Maas ook verderf. Niet alleen als zware regens de boven dalen vulden, en het water in ongebreidelde vaart, samengeperst tusschen de rotsige, hooge oevers van het Waterland, in de vlakte gekomen hutten en hoeven vernielde, bosschen omwierp en zand in plaats van slijk bracht, maar de Maas bracht ook de drakenschepen der Noormannen, der woeste roovers, naar Elsloo en haalde aldus de tyrannen in het vredige land. Ook deze verdwenen, en toen Peter van Amiens het volk in heilige geestdriфт ontstoken had voor den Kruistocht trokken de ridders der Maasburchten, de schildboortigen uit 't Weerter land, de laten en hoorigen der kasteelen onder het kruisvendel op en begroetten het bronland der rivier als de plaats van samenkomst voor den heiligen krijg. Toch had en heeft de Limburger de Maas lief. Hij is er mede groot geworden, na net spel der kinderjaren aan den oever uitgevied te hebben.

Hij kent haar als de ongetemde reuzin, die in goede luim wel doet en zich behaaglijk gevoelt bij het welzijn van haar volk — die echter, woest geworden, haar overkracht misbruikt, brullend en bizaren moede verderf verspreidend door nare zwellende, wielende golven. Is het wonder, dat zij eene plaats gekregen heeft in de spreektaal? Dat iets wat verloren is, in "de Maas gesmeten" heet? Dat iets wat twijfelachtig van uitslag is "nog niet de Maas over is" dat voor een zaak van langen duur nog "heel wat water, door de Maas zal loopen" en dat iemand, die veel geld heeft, zoo rijk is, als "de Maas" diep? Vele plaatsen, ontleenen, zeker om ze te onderscheiden van naamgenooten elders gelegen, hun naam aan den vloed, als Maas-tricht, Maas-bracht. Maas-niel, Maas-hees, Maas-wilre. Uit dit alles ziet men, dat zij geheel en al vergroeid is met het in en

Altaar van Ruimel
1686 2 april 1858 MUSEUM VAN OUDHEDEN TE LEYDEN.

[...] Als bij uitnemendheid van belang mogen wij de aanwinst van eenen Romeinschen geloftesteen vermelden, die in 1686 in den Kabelweg te Ruimel of Rummel, gemeente St. Michielsgestel, in Noordbrabant opgegraven, het eerst door den ‘s Hertogenbosschen schepen mr. H. Copes aan G. Cuperus te Deventer geschonken, een tijd lang in het juist van dien geleerde ingemetseld, bij den verkoop dier woning door den laatsten eigenaar uit het geslacht des heeren Schouten, naar eene nieuwe woning medegenomen, na diens dood met zijne nalatenschap in eigendom was overgegaan aan de echtgenoot van den heer van Tright, in leven stadsklokkenist en organist te Deventer. Na het overlijden der ouders werd de heer W. G. H. van Tright, predikant van Ooijen en Persingen, eigenaar van den steen, en berustte deze gedurende eenen geruimen tijd te Ubbergen, waar de heer van Tright in de nabijheid zijner kerkelijke gemeente zich gevestigd had. wij slaagden er in om het monument van den eigenaar tegen eenen betrekkelijk billijken prijs voor het Museum over te nemen, en wij mogen er ons in verblijden, dat het daar thans eene veilige en blijvende bewaarplaats verkregen heeft. Het opschrift op de voorzijde van den steen, die aldaar zeer afgesleten is en waarop zich hier en daar sporen van bijwerking in enkele letters schijnen te toonen, bevat eene toewijding aan den Magusaanschen Hercules, door Flavius Vihirmas zoon, den hoogsten overheidspersoon van den staat der Batavieren. De twijfel in de laatste jaren wel eens over de echtheid van het opschrift uitgesproken, en waaraan meer belangrijke opschriften in vroegere eeuwen, naar het heet, in ons vaderland gevonden, op afdoende gronden onderhevig zijn, zal nu welligt weggenomen, althans op het oorspronkelijk zelf, en in vergelijking met zoo vele andere ongetwijfeld echte gedenkteekens en opschriften getoetst kunnen worden.

[1 januari 1787 C. IANVARIVS] Men vindt den naam C IANVARIVS te Rome op een oud Gedenkteken in de Vinea Peretti. Bij Muratorius pag. MCCLXXVIII. 9. C N. IANVARIVS: Op een Steen, in het Dorp Rummel in de Meijerije van 's Hertogenbosch opgedolven, C. IANVARInVS. Zie Gisb. Cuperus in Confer. Homeri pag. 271, en in Monument. Antiq. pag. 218. [Vertaaling en korte uitlegging ... p. 69]

15 april 1849 L'HERCULE MAGUSANUS, EXAMEN CRITIQUE DE LA DISSERTATION INTITULÉE: Gedenkteekens van Hercules Magusanus, eene oudheidkundige bijdrage van C. Leemans. (Extrait de l'Algemeenen Konst en Letterbode) Zie http://www.jstor.org/stable/41745796?seq=1#page_scan_tab_contents

19 november 2015 thuisinbrabant.nl
Altaar uit Ruimel bij Sint-Michielsgestel
De altaarsteen die werd gevonden in de buurtschap Ruimel bij Sint-Michielsgestel, is voorzien van een tekst die boeiende informatie geeft over de rol van de Bataven in het Romeinse Rijk. De Latijnse inscriptie luidt: MAGUSANO HERCUL(i) SACRU(m) FLAVS VIHIRMATIS FIL(ius) (s)UMMUS MAGISTRA(tus) (c)IVITATIS BATAVOR(um) V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito).
In vertaling: Gewijd aan Hercules Magusanus. Flavius, zoon van Vihirmas, hoogste magistraat van de civitas der Bataven, heeft (hiermee) zijn gelofte ingelost, gaarne en met reden. De tekst toont aan dat de Bataven al vroeg in de Romeinse tijd een eigen civitas hebben gevormd, een bestuursdistrict naar Romeins model. Wat hierin precies de rol is geweest van de hier genoemde Flavius, is nog onduidelijk omdat de civitas doorgaans geen eenhoofdige leiding had.

DÉCOUVERTE D’UN AUTEL ROMAIN à Kessel
1686 2 april 1858 MUSEUM VAN OUDHEDEN TE LEYDEN.

tussen den Romeinschen of liever Italischen kunstzin en nijverheid en den Gallischen; eene tegenstelling dus, en die deze weet te vinden heeft misschien vandaag den dag kans op succes. Het is dan bekend, dat de Romeinen, zij mogen in het praktische van de bouwkunde, bijv., en vooral waar het krijgswbouwkunde betrof en 't maken van oorlogswerktuigen, hebben uitgemunt, voor het overige vooral de Grieken navolgden en Grieken gebruikten voor het uitvoeren van kunstwerken en dat de kunst in Rome ook voor een groot deel een gestolen kunst was, getuige de schatten van Korinthe, door Mummius naar Rome gebracht. Ook kregen zij wel eens kunstwerken ten geschenke en zoo leerden zij bijv. uit het door koning Attalus van Pergamum vermaakt legaat de beroemde Grieksche weefsels kennen. Voor het overige gaven zij in 't algemeen althans vrijwel den brui er van, getuige hun dichter Vergilius, eigenlijk niet eens een Romein, maar een Galliër, uit Mantua in *Gallia* Cisalpina namelijk, als hij in zijn 6e boek der Aeneis 't Romeinsche volk toeroept:

Excudent alii spirantia mollius aera
Credo equidem vivos deducent de marmore vultus
.....

Tu regere imperio populos, Romane, memento!

Overigens leest men bij Polubios, een Griek, die ooggetuige was van de verwoestingen door Mummius te Corinthe aangericht, hoe zelfs de deftige Romeinsche generaals over kunst dachten. Van zulk een volk moet men nu ook geen elegante en fraaie voortbrengsels van kunstnijverheid verwachten. Niets is saaiër dan bijvoorbeeld de Romeinsche wijze van muren op te trekken: 6 rijen van vierkante steenen, een band van drie rijen roode baksteenen, 6 nieuwe rijen van steenen, een nieuwe band van baksteenen, enz., wat de geleerden met den deftigen naam van klein werk (emplecton) bestempelen. Soms is de basis van dit werk in grootere steenen opgetrokken of wel de heele muur van het gebouw, en dat noemt men opus magnum, dan heeft men nog het opus reticulatum, ruitvormig als een vischnet, een opus spicatum (de zoogen. vischgraat [of aarvormig, van aar spica]). Behalve het gewelf hebben de Romeinen nog een soort mozaïk uitgevonden, een soort van gevangeniswerk, bijv. in den vorm van varens of van driehoeken van verschillende kleuren, de natuur nagemaakt met steentjes, regelmatig gerang- [289] schikt de een naast het ander. En teeken eens zulke mozaïken een uur lang, mannetje voor mannetje, een verschrikkelijke sceele hoofdpijn is het loon van zulk een marteling. "Quand les archéologues ont prononcé le mot mosaïque romaine, ils se campent, le poing sur la hanche, et vous regardent avec tout le dédain qui caractérise leur caste" (du Cleuziou).

Stellen wij tegenover de Romeinen de Galliërs, de Kelten. Nu kan men geleerd redeneeren over bronsperiode, over de bewoners der dolmens, of tijdens de Robinhausische periode enz. enz.: een feit is het dat er al een wonderlijke gelijkenis en overeenkomst bestaat tussen de voorwerpen in de dolmens van Frankrijk gevonden en de latere Gallische bijv. tussen de halsketens (torques) te Pual-en-Cessons bij Rennes, de gouden armbanden in 't Museum Cluny, de spiraalvormige gouden sieraden van den schat van St.-Marc-le-Blanc, bij Rennes, thans ook in het Museum van Cluny, alles in de dolmens gevonden, ter eener zijde en de halsketens van de collectie te Caranda (F. Moreau en Moreau père), die van het Museum van Langres, de halsketens van Gros-Murger in 't Museum van Besançon van de collectie Duquenelle te Reims en de halsketen van het kerkhof van Crons de Vertus (Marne) en fibulae van 't Museum du Louvre (Salle des bronzes), alle vondsten uit eene latere periode, ter andere zijde. Fragmenten van dergelijke armbanden met dezelfde schuine ribbels en van fibulae van bronzen draad vindt men in het Museum te Maastricht. (Fig. 1, 2, 3).

Zij zijn gevonden te Berg en Terblijt, op een plaats waar de landbouwers verzekerden, dat de ploeg telkens in zulk draadwerk verward raakte en veel onoordeelkundig vernield is. Tevens werd daar een zwaardkop gevonden (fig. 3 1).

Wat deze en de volgende bronzen betreft, welke in Limburg werden gevonden en voor zoover ze op voornoemd Museum worden bewaard, zoo moet ik opmerken, dat, zoo ergens, het in het oude Gallia Belgica lastig is den tijd te bepalen waarin zij vervaardigd

which he used to sing the glories and great actions of brave men.

19 augustus 1880 Venlo schijnt de plaats te wezen waar de Maas haar ingezwolgen schatten als bij voorkeur terug geeft. Zoo kochten wij in 1858 een buitengewoon zwaar en lang zwaard met kunstig gewerkt handvast, tusschen Blerik en Venlo met het vischnet uit de Maas opgehaald. Over eenige jaren werden bij Venlo niet minder dan vijf gothische gouden agrafen, bezet met diamanten, saphieren en rubinen in de Maas gevonden. Ze werden aan verschillende goudsmeden verkocht, uit wier handen ze in het bezit kwamen van wijlen den Heer Hugo Garthe, kunstverzamelaar te Keulen. Deze kostbaarheden, in Mei 1877 publiek geveild, brachten verbazende prijzen op. — Thans nog ziet men bij den Heer Lienders, goudsmid te Venlo, een kostbaar voorwerp, waarschijnlijk door de Maas naar eene naast gelegene sloot uitgespoeld. Het is eene vergulde plaat met Medusa hoofd en verdere ornamenten, buitengewoon hoog in koper gedreven. Volgens eene brochure van R. Gaedchens, professor te Jena, zou dit kunststuk, uit het eerste jaarhonderd onzer tijdrekening, als pracht- of paradeschild gediend hebben.

4 april 1885 [...] Gij hebt wel eens gehoord van de gevonden voorwerpen en opgravingen op of bij Venlo's grondgebied door de heeren Hub. Michels den overste Rudolph, den luitenant Ort (thans ritm.) en den ploegbaas Frans Deserière, van den heer dr. Boetzkes (op Wambach) en van het Medusa-schild in eigendom der familie Lienders. Waren deze heeren tot dusver meestal, om 't zoo maar eens te noemen "practische" beoefenaars, als van zelf dringt zich de herinnering bij mij op aan onzen, helaas, zoo vroeg ontslapen stadgenoot den heer Martin Jansen, die op het gebied van oudheidkunde zooveel kennis bezat en als "theoretische" mede-arbeider op den weg der navorschingen nog zooveel had kunnen leveren. [...]

26 september 1885 In 1872 werd te Blerik een bronzen schild opgedolven en vier voorwerpen welke op kleine hoefijzers geleken. Het schild, een Medusa-hoofd, kwam in handen van wijlen den heer G. Lienders, goudsmid alhier. Uit het Septembernummer van het Bulletin mensuel de numismatique et d'archéologie, van Raym. Serrure, vernemen wij dat dit schild het land heeft verlaten. Wij kunnen met zekerheid mededeelen dat het schild werkelijk sedert ongeveer een jaar in handen is van den heer Frans Merkins te Keulen, liefhebber van oudheidkundige zaken, die zulks in zijn museum zijn levenlang zal bewaren.

6 oktober 1934 Oudheidkundige vondsten te Hout-Blerick in de 19e eeuw.

Het klein gehucht Hout-Blerick, gelegen een kwartier zuidwaarts van Blerick, tegenover Tegelen, verdient de aandacht der oudheidkundigen te trekken, schreef in zijn tijd de geleerde rijksarchivaris Jos. Habets, en wel om de twee volgende ontdekkingen: Op de eerste plaats is het te Hout-Blerick waar zich de sporen bevinden van een Belgo-romeinsche vestiging. Op een afstand van twintig minuten van de Maas in de richting Maasbree, niet ver van de laatste huizen, genaamd "Doovend", bevindt zich een veld, hooger gelegen dan het overige, genaamd Veldenkamp. Deze naam is er aan gegeven ter gedachtenis aan een van de laatste bezitters genaamd Van Velden. Over eene uitgestrektheid van twaalf tot vijftien aren vindt men romeinsche oudheden, stukken van pannen en aardewerk, bouwsteenen, rood cement, houtasch en fragmenten van ijzer. Ter zijde van dat veld vloeit het riviertje, genaamd "de Breebeek", waarin het beroemde Medusahoofd waarover aanstonds zal gehandeld worden, gevonden werd. Medusa is volgens de Grieksche en Romeinsche mythologie een van de drie z.g. Gorgonen. Dit waren drie zusters, genaamd Sthenyo, Euryale en Medusa.

Het waren afschuwelijke wezens, door een gordel van sissende slangen omgeven; op haar hoofden hadden zij drakenschubben; haar groote, scherpe tanden staken ver vooruit; van koper waren haar klauwen en vleugels. Zoo schrikwekkend waren zij, dat haar aanblik alleen een mensch deed versteenen. Zij woonden aan de uiterste

remarquable pour les yeux d'un curieux, sinon qu'une mine ou masse difformé de pierres. Cependant on peut encore sur son sommet à l'aide d'une lunette d'approche découvrir 50 tours des bourgs ou villages, malgré qu'on lui ait ôté, il y a environ 40 ans une 20e de sa hauteur. Les ouvriers qui ont travaillé a démolir cette partie conviennent unanimement que le ciment est plus dur à détacher, que le caillou. On présume qu'il n'existe plus qu'une 8me partie de son ensemble, son nom d'aujourd'hui est *Borgh* ou château, quoiqu'elle n'ait jamais pu servir de place de défense.»

Deze mededeeling werd aan den onderprefect van het departement van Neder-Maas verstrekt door den Heer Petit uit Roermond, eigenaar van bovengemelden ouden toren. In hoever al die geleerde poespas, die dit rapport opsmukt, hier te pas komt laat ik aan den lezer ter beoordeeling over. Ik voeg er alleen bij dat die geleerdheid uit een tijd stamt, waarin zich ieder burger het recht en de vrijheid toekende van te mogen oordeelen over alle dingen, zelfs over die waarvan hij maar een klein begrip had. Ik ga dus de wetenschappelijke bemerkingen van den heer Petit stilzwijgend voorbij en zal mij bepalen tot een woord over het zegeltje zelve en over den Ouden borg van Merum, waarnaast het gezegd wordt te zijn gevonden.

De toren van Merum, waarvan Petit een heidensche offerplaats maakt en waarin ook de heer Wolters een Romeinsch monument erkent, is bepaald niet van Roschen oorsprong, althans in den vorm waarin hij tegenwoordig verkeert. Wel vindt men tusschen de voegen der steenen hier en daar stukken van tegule en imbrices gemetseld, maar zulke overblijfsels uit het romeinsche tijdperk trof men ook in den toren der romaansche kerk van Herten, die in 1880 werd afgebroken en in een aantal constructien uit de middeneeuwen, thans nog in onze provincie aanwezig. Onze voorouders, die gebrek aan bouwmateriaal gevoelden, namen niet zelden hunne toevlucht tot de in puin liggende romeinsche grondvesten uit de buurt, die zij ten voordeele van hunne nieuwe constructien uitplunderden.

Zulke constructien duiden dus op de aanwezigheid van romeinsche constructien in de buurt maar minder op hare aanwezigheid ter plaatse zelve. De oude borg van Merum is bepaald eene middeleeuwsche toren, behoord hebbende tot de huizing der geslachten van Merum, Cuyck en Heinsberg, die heeren zijn geweest van Merum en Dalenbroeck.

Ook de naburige heuvel die door den classisch denkenden heer Petit met den weidschen naam van Drususberg bestempeld wordt en nu is afgegraven droeg geene bepaalde sporen van romeinsche herkomst. Men vond er beenderen van vee en middeleeuwsche potscherven, die wij gezien en onderzocht hebben.

De zienswijze van den heer Petit, door Wolters gevolgd in zijn boekje getiteld: Notice sur quelques débris de constructions romaines à Herten, heeft wellicht meer nog dan de overeenstemming van naamklank (Merum=Meerheim) den Heer Orth tot het gevoelen doen overhellen, om hier en niet te Melick de romeinsche poststatie Mederiacum te zoeken. Maar bepaalde bewijzen voor zijn gevoelen blijft hij schuldig. Eene romeinsche heerbaan van Thudder naar Merum zal wel, dunkt ons, bezwaarlijk te vinden zijn.

Er bestaat in onze dagen van algemeen geschrijf over oudheden eene werkelijke manie om wegen en wallen, zoo maar op den man af in boeken en op landkaarten te plaatsen, zonder vooraf het minste bewijs te leveren van de afkomst dezer wegen en wallen uit het romeinsch of later Frankisch tijdvak. Onze huurlieden uit de Rijnprovincie zijn op dat gebied zeer sterk; om hun te volgen dient men waarchtig een geloof te hebben wat bergen verplaatst. Bij het rapport van 1 Aug. 1819 [of 1810?] aan de Montalivet gezonden, bevonden zich afdrukjes van bovengemeld zegelsteentje, dat de heer Petit als buitengewoon merkwaardig beschouwde, en waarvan er nog twee in het Rijksarchief te Maastricht berusten. Een dezer afdrukjes hebben wij door tusschenkomst van onzen trouwen vriend G. Leemans, directeur van het Rijksmuseum voor oudheidkunde te Leiden, laten onderzoeken. Professor De Goeje, onze geleerde oriëntalist, verklaarde het inschrift zuiver arabisch en las: Bismallah, dat is in den naam van Allah! Ook dit steentje is dus niet romeinsch, maar meer waarschijnlijk middeneeuwsch. Hoe het

uitwendige leven van den Limburg en dat er een juichtoon opsteeg uit het land van "doe en dich" bij het vernemen der tijding, dat de rivier eindelijk gekanaliseerd en verbeterd zou worden, 't Mocht wel, men had er een halve eeuw voor moeten bidden en smeeken en een Limburgsche minister, een Regout moest komen, om aan den dringenden misstand een einde te maken. Aan hem hulde!

II. HET ROMEINSCHE TOLHUIS.

“Het ligt verscholen tegen 't schoor, bijna vergeten,
"Het oude tolhuis, aan den oever der rivier".

In de nabijheid van Roermond, van Ool naar de stad, en van daar over Buggenum naar Asselt heeft de rivier heel wat sierlijke, wijduitgetrokken bochten gevormd, welke echter groote beletselen waren voor de scheepvaart. Met ééne bedding was ze soms niet tevreden en grillig als ze was liep ze plotseling terug het land in, zooals bij Asselt, waar ze zich honderd meter naar het Westen verplaatste, moeras achterlatend en weiland afgravend en afbrokkelend.

De Romeinen, die naar deze landen kwamen in den Keizertijd, waren goede krijgskundigen. Zij moesten een weg open vóór zich hebben, die niet zoo gemakkelijk te versperren viel en den meeatn tijd te gebruiken viel. Zij bouwden versterkingen aan de Maas tegen de aanvallen der inheemsche en als pleisterplaatsen voor de komende en vertrekkende soldaten. Hunne groote heerwegen legden zij van burcht tot burcht aan.

Te Asselt, drie kwartier ten Noorden van Roermond, westelijk van Swalmen gelegen, juist waar de rivier een grooten elleboog maakt, en als 't ware recht op den hoogen oever aanliep, bouwden ze op eene kunstmatige hoogte een tolhuis, uit zware brokken graniet, ijzersteen, aaneengegoten, waartusschen oude gladde pannen en ronde, roode plavuizen als molensteentjes ter versiering van den gevel aangebracht waren.

Geen schip kwam stroomafwaarts of ging hoogerop of de wachters hadden het reeds bespeurd.

De tollenaar blies op zijn hoorn en het schip voer laags den oever om tol te betalen. Menige denarius is daar als keizersrecht geheven en bij de gunstige ligging is het niet te verwonderen, dat latere heeren de praktijk der handige Romeinen voortgezet hebben, bet recht van tolheffing als het hunne opeischten, dat dan ook als zoodanig ingeschreven is in de Leenactenboeken van lateren tijd, zij het dan ook onder andere benamingen.

In Swalmen, kort bij Asselt zijn vele bronzen sieraden, lanspunten en urnen van Romeinschen oorsprong gevonden. In den grond van het oude tolhuis een bronzen lanspunt, een middeneeuwsch mes met ivoren heft, zooals vroeger ten bewijze van een gesloten koop door den verkooper voor de laatbank aan den kooper overhandigd werd. Uit de gevonden en voorhanden Romeinsche bouwmaterialen, en uit de ligging, gevoegd bij de overlevering door geschriften en den volksmond, mag men als vast aannemen, dat het bouwtje in de diepte op een kunstmatige terp aangebracht, het Romeinsche tolhuis was

III. VAN TOLHUIS TOT KERK.

"Dan glijdt een bark in 't riet van 't rond[ommuurde huis,
"Drie priesters stappen uit en richten hunne schreden,
"Naar 't oud Romeinsche oord en planten hier het kruis."
De Romeinsche machtsfeer kromp gedurende de derde en vierde eeuw zeer in door de aanvallen der barbaren. Ze verdween bijna geheel in de helft der vijfde eeuw. De Franken maakten ruime baan en woonden ook in Limburg en Kempenland. In 357 hadden zij Maastricht veroverd, welke stad onder Juliaan den Afvallige weer vermeesterd werd. Het Christendom was na den slag bij Zulpich of Tolbiac bij Düren in 496 door Clovi ingevoerd. Maar reeds eerder in 324 waren er voor het Christendom door de bekeering van Keizer Constantijn den Groote betere tijden aangebroken. Het stelsel van vervolging was verdwenen. Zoolang de Franken nog heidensch waren, was er van eene verspreiding der Christenkerk in Limburg geen sprake. Na Chlodwig (495) kwam de volledige bekeering tot stand. De grondleggers waren de H. Lambertus, Willebrordus, Miro, Otger

Sarcofaag van Venlo

9 mei 1817 In een oud boekje, dat in 1821 te Venlo bij de Weduwe H. Bontamps verscheen onder den titel van Korte aardrijkskundige schets der provincie Limburg voor de jeugd, staat bladz. 35—36 de volgende voetnoot:

"Toen op den 9 Mei des jaars 1817, een inwoner dezer stad (Venlo), tot oprigting van een nieuw fabriekgebouw, achter zijn huis (Nº 693 in de Vleeschstraat) den grond liet opdelven, stiet men, ter diepte van 7 tot 8 voeten, op eene steenen zerk, die met leem omgeven, op eene laag kiezelsteenen lag. Derzelver lengte bedroeg 6 en een half, de breedte 4 voeten. De eivormige uitgehouwen diepte, was 6 voeten lang en 3 en een half breed, voorzien van een zeer passend deksel. Dit deksel is eene, uit harden kalksteen gehouwene tafel, van 4 duimen dikte, van binnen en op den rand zeer glad geslepen. De tufsteen, waaruit de sarcofaag (steenen doodkist) bestaat, is in den ganschen omtrek niet te vinden; doch de blauwe kalksteen wordt, uit de omstreken van Namen, met schuiten herwaarts aangebracht. De sarcofaag stond in eene rigting van het oosten naar het westen. Digt aan de oostzijde, stond nog eene blikke urn, die, waar zij het breedste was, 11 duimen hoogte en 15 in doorsnede had. Derzelver gedaante is zeer eenvoudig, de opening 6 duimen wijd, en wordt door een deksel gesloten. In den sarcofaag vond men eenige stukken wit dun glas, waarschijnlijk van een tranenglas afkomstig, eenige aarde en overblijfsels van verbrande beenderen, onder welke, stukken des schedels en der beenen, goed kenbaar waren. Ook in de urn, was iets naar verbrande beenderen gelijkend; doch in veel kleinere brokjes. De Sarcofaag was zonder opschrift; echter ziet men, rondom de urn, Runenschrift, dat niet diep en onregelmatig in het blik gedrukt, en om deze reden, als ook om de deuken, die in de urn zijn, onleesbaar is. In de nabijheid der grafplaats, vond men nog eenen vuursteen van 12 tot 15 duimen lengte en 6 duimen dikte."
gevraagd wordt, of te Venlo nog iets meer omtrent die vondst bekend is en waar de voorwerpen thans berusten.

25 oktober 1817 Tot onze innige droefheid overleedt heden morgen, omtrent zeven uren, in den hoogen ouderdom van bijna tachtig jaren, plotselijk, van den slag geroerd, onze beminde Grootmoeder, Weduwe HUB. BONTAMPS, geboren SIB. KORSTEN. Alle, die de stille huislijke deugden en het braaf en edel karakter der Overledene gekend hebben, zullen met ons haar verlies betreuren, waarvan wij ons ook, zonder brieven van rouwbeklag, verzekerd honden.
Venlo Namens mijne Zusters en Broeder,
den 19 October 1817. C. H. L. BONTAMPS.

15 oktober 1892 Romeinsche Oudheden te Venlo.

Door H. Michels.

Op zeer vele plaatsen in en om Venlo en Tegelen heeft men bij opdelvingen ploowperpen gevonden van Germaanschen, Romeinschen en Frankischen oorsprong.

In het jaar 1817 vond men in de Vleeschstraat, ter diepte van 7 of 8 voeten, onder den grond, eene steenen zerk, die met leem omgeven, op eene laag kiezelsteenen lag; de lengte bedroeg 6½, de breedte 4 voeten. De eivormig uitgehouwen diepte was 6 voeten lang en 3½ breed, voorzien van een zeer passend deksel. Dit deksel was eene uit harden kalksteen gehouwen tafel, van 4 duimen dikte, van binnen en op den rand zeer glad geslepen. De sarkofaag (steenen doodkist) was uit tufsteen vervaardigd.

Deze sarkofaag stond in eene richting van het Oosten naar het Westen. Dicht aan de Oostzijde stond nog eene metalen urn die, op 't breedste, 11 duimen hoogte en 15 in doorsnede had. De gedaante was zeer eenvoudig, de opening 6 duimen wijd, en werd door een deksel gesloten.

In den sarkofaag vond men eenige stukken wit dun glas, waarschijnlijk van een zoogenaamd tranenglas afkomstig, eenige aarde en overblijfsels van verbrande beenderen, waaronder stukken des schedels en der beenderen goed kenbaar waren. Ook in de urn was iets op verbrande beenderen gelijkend, doch in veel kleinere stukjes. De sarkofaag was zonder opschrift; echter zag men, rondom de urn, Runenschrift, dat niet diep en onregelmatig in 't metaal

werden, want men leze wat Caesar in zijn Ilde boek 4e hoofdstuk vertelt van de samenstelling der Belgen onder het oogpunt van de rassen bij zijn komst in Gallië. Volgens hem zou het meerendeel van Germaanschen oorsprong zijn, zoodat toch, zij het ook een klein gedeelte misschien, overblijft, dat niet van Germaanschen oorsprong is, dus in casu van Gallischen (wat hij er op laat [290] volgen, dat die Germanen oudtijds de Galliërs die daar woonden verdrongen hebben, brengt mij geheel van de wijs en strijdt met het voorgaande) waarom men niet weten kan of de bronzen in Limburg gevonden dagteekenen van den tijd dat de Galliërs of Kelten nog alleen in deze streken woonden, dan wel of het gemengd ras van Germanen en Galliërs ook nog de brons-industrie heeft beoefend en of dit ras een kunstvaardig was. De Gallen waren bekend om hun bronzen, zie bijv. wat Livius in het hierna aan te halen hoofdstuk van de Gallische vazen zegt.

Dat de "torques", waarmede zich de Gallische krijgsoversten tooiden, bij de Romeinen beroemd waren, is bekend, en Polubios II, 29 en 31 verhaalt van de gouden halsketens, waarmede de voornaamste Gallische krijgslieden versierd waren, terwijl Livius (XXXVI, 40) vermeldt dat Scipio op de Boii, ook Galliërs, 1471 gouden halsketens, 2340 pond zilver onbewerkt en bewerkt, niet zonder kunst, volgens hun gewoonte, en "vasa Gallica" veroverde. Ons Museum bezit zulke torques niet. — Ook de oorlogswapens der Galliërs zijn onze aandacht waard. Niets van dat stijve der Romeinsche! Ik geef hier het woord aan den schrijver, reeds door ons aangeduid en aangehaald, Henri du Cleuziou in zijn: l'Art National. Etude sur l'Histoire de l'Art en France '). Jamais, dans ses armes mêmes le Gaulois n'adopta la forme sèche et raide des Romains. Ses flèches sont copiées sur les feuillages du liseron des champs, ses glaives ont l'apparence des glaïeuls de ses petites rivières; ses lances, enfin, conservent comme l'aspect du laurier, du charme ou du grands châtaignier. Wij laten hier de afbeeldingen volgen van een lanspunt gevonden te Berg-en-Terblyt, op dezelfde plaats als de armbanden en fibulae hiervoor vermeld (zie fig. 4 1), die geheel overeenkomt met een van de verzameling van professor Desor van Neufchâtel, in Zwitserland gevonden; verder van eenige fragmenten van messen of sikkels en verschillende wigvormige instrumenten volgens du Cleuziou ten onrechte bijlen (haches) genoemd, waarvoor zij, ook volgens het gewoon gezond [291] verstand, te dik zijn en waar zou die ring voor dienen aan eenige daarvan bevestigd? Voornoemde Fransche schrijver meent dan ook niet zonder reden, dat zij het onderste of metalen gedeelte gevormd hebben van de zoo gevreesde cateia "reeds bij Vergilius Aeneis 7,741" vermeld "Teutonico ritu solito torquere cateias", waarvan de steel van hout was en hij voegt daarbij: die riem van de cateïa, verschaft ons rechtstreeks den uitleg van die fameuse bijlen met ringen voorzien, waarvan wij hier eenige voorbeelden geven en die heel eenvoudig niets anders zijn dan het onderste van de lans of van de cateïa (fig. 4 3, 5, 6 2). De hellebaarden van de middeleeuwen hebben dikwijls zulke uiteinden (stootplaten) van ijzer, van denzelfden vorm als onze wiggen van brons en de lansen der wilden zijn nog heden ten dage niet anders toegerust. Ik voeg er aan toe, dat het ijzer van een bijl een opening voor het hout of steel in horizontale richting heeft, zoodat het ijzer met het handvatsel een rechter hoek vormt. De fragmenten van messen of sikkels (fig. 4 2 en 6 1 en 3) zijn ook te Berg-en-Terblyt gevonden, de zoogenaamde bijlen deels aldaar, deels te Montfort (L.).

Het Museum te Maastricht bezit wel niet die vele prachtige Gallische juweelen, émails en gouden sieraden als die van Cluny, Besançon, Rouen, Lyon of de reeds door ons opgenoemde verzamelingen, maar het kan toch trotsch zijn op eene pyxis of vaasje van dat beroemde geëmailleerd brons, (fig. 7 2), dat den Galliërs in den Romeinschen tijd, met name den Aedui, eigen was '). Dit voorwerp werd gevonden in eene groote sarkophaag (eigenlijk steenen urnenkist) in 1882 te Geleen in den grond gevonden. Het heeft, gelijk men zien kan, een zeer eleganten vorm en het is met donker blauw émail champlevé versierd. Dit email werd door de Gallo-Romeinen vervaardigd, de Romeinen zelve hebben het niet gekend.

Ook tusschen dat stijve Romeinsche aardevaatwerk van roode terra Samica of sigillata met het zegel of fabrieksmerk van den fabrikant

grenzen van de westelijke Oceaan. De held Perseus, die tegen deze monsters optrok, hieuw Medusa, de eenige der drie, welke sterfelijk was, terwijl zij in diepen slaap gedompeld lag, het hoofd af. Uit den romp van Medusa sprong het gevleugeld paard, de Pegasus. Snel als de wind ijlde Perseus, die op den Pegasus gesprongen was, door de lucht en vloog over Afrika heen. Uit den Medusa-kop druppelde nog altijd bloed en de druppels die op de aarde nedervielen veranderden daar in slang. Toen Perseus bij den reus Atlas, die op de plaats, waar de Middellandsche Zee en de Atlantische Oceaan elkander raken, de zuilen des hemels op zijn schouders torste, een weinig wilde gaan uitrusten en deze hem geenszins gastvrij ontving, werd hij daarover verstoord. Hij hield hem den Medusakop voor en aanstonds werd Atlas in een rotsgevaarte veranderd, welks kruin zich in de wolken verheft.

Een Medusahoofd was dus geen misplaatst teeken op het schild van een krijger.

Doch keeren we na deze uitweiding terug naar den Veldenkamp en de Breebeek.

Omstreeks 1861 was de eigenaar van het terrein begonnen met het wegruimen van de pannen en het metselwerk uit dat veld en deed ze in de beek werpen. Dit feit trok de aandacht van eenige liefhebbers van oudheden, die de puinen gingen nalezen. In 1879 hebben de heeren Pleijten, conservator aan het Rijksmuseum te Leiden en J. A. Ort, luitenant bij het 4e regiment huzaren, vroeger in garnizoen te Venlo, eenige opgravingen op die plaats gedaan, waarvan 't resultaat onbekend is.

De tweede ontdekking, die in de omstreken van Hout-Blerick gedaan werd, is die van een kostbaar Medusa-hoofd en van versieringen van een paardentuig, in brons.

Deze ontdekking had plaats omstreeks het najaar van 1872 in de Breebeek, op eenige meters afstand van de substructies van den Beldenkamp. Een werkmán, die bezig was met het graven in de beek, vond dien schat op een diepte van 9 tot 10 voet onder den grond. Hij verkocht hem aan den goudsmid J. G. Lienders te Venlo, die er in 1879 nog eigenaar van was.

Deze schat bevat de volgende voorwerpen: Een zeer fraaie "umbo" of navel van een Romeinsch schild. Het is een koperen plaat, in 't vuur verguld in den vorm van een discus en rijk bewerkt in ronde boetseering. De doorsnede is 26 centimeter. De rand van de "umbo" bestaat uit een krans van eikebladeren, waartusschen eikels zijn gemengd. Het midden van den navel bestaat in een Gorgonenhoofd in verheven beeldwerk, uitstekend bewerkt. Het is een majestueuze schoonheid, met schrikwekkend uiterlijk gelijk al de Medusa-hoofden. De oogen zijn wijd geopend. De fraaie proporties van het gelaat herinneren aan den schoonen Griekschen stijl. De krullen van een lang hoofdhaar omsluiten het hoofd. Onder de kin draagt zij een korten baard. Slangen zijn gekronkeld in hare haren en vormen een sierlijken knoop onder de kind. Twee slangenkoppen komen te voorschijn van onder twee kleine vleugels, die de haren versieren; een derde helt over het midden van het voorhoofd. Boven op 't hoofd heeft de kunstenaar een knop van bloem geplaatst. Dat rijk versierd hoofd is omgeven van een krans van eikebladeren, waaraan eikels hangen; hij is gelijk aan die, welke den rand van den navel vormt. Beneden 't beeldwerk bevindt zich een garnituur van bladeren en kleine bloembladeren.

Het Medusa-hoofd is eene van de meest algemeene voorstellingen op de oude schilden. Homerus plaatst een Gorgo op 't schild van Agamemnon.

Phidias blijkt het schild van Minerva met hetzelfde zinnebeeld te hebben versierd. Men ziet eveneens deze voorstelling op de schilden van Mars, Achilles, van de Overwinning, van de Amazonen enz., die de vazen der Romeinen en Grieken versieren.

Men vindt verschillende gaten in den rand van den navel, die schijnen gemaakt te zijn of wel door een pijl of wel door de spijkers, die gediend hebben om hem aan het schild vast te hechten. De voorstelling van ons Medusa-hoofd heeft niets buitengewoons. Het eenige wat vermelding verdient is, dat het een korten baard om

te Merum verzeilde, uit Spanje, uit Palestina of uit het Oosten, is een geheim.

Jos. HABETS.

(1) De minuut van dit schrijven bevindt zich in het Rijksarchief te Maastricht.

(1) De hier aangeduide zwarte baksteenen zijn eenvoudig houwsteenen uit steengroeven van het Luikerland.

1 januari 1849 Notice SUR QUELQUES DÉBRIS DE CONSTRUCTIONS ROMAINES, CONSERVÉS DANS LA COMMUNE DE HERTEN.

Nous croyons faire plaisir aux amateurs d’antiquités nationales, en signalent à leu attention les restes d’un établissement romain dont, à notre connaissance, aucun écrivain n’a encore fait mention. Ces débris se rencontrent dans la petite commune de Herten, située sur la rive droite de la Meuse, à une demi-lieue au-dessus de Ruremonde.

La planche annexée à cette notice représente une ruine, reste d’une grosse tour, qui, il y a environ soixante-dix ans, se voyait encore presque entière, dans le parc du château de M. le chevalier Petit d’Oudenborgh, au hameau Meerem, dans la commune de Herten. Cette tour, de forme carrée, avait 14 mètres 30 centimètres de côté; l’épaisseur des murs, mesurée sur les fragments qui en restent, était de 3 mètres 65 centimètres. On n’a plus de données bien exactes sur la hauteur de cette construction, les parties supérieures étant depuis plus d’un siècle en état de ruine. Il y a environ 70 ans qu’une partie notable en a été démolie par l’aëul du propriétaire actuel, circonstance sans doute bien regrettable pour les amateurs des ancien souvenirs de la patrie.

La pierre dont se compose la maçonnerie de cette tour est un moëllon de toutes sortes de dimensions, entremêlé de chaînes horizontales d’une pierre plus ou moins appareillée et qui semble d’une nature ocreuse; car en la pulvérisant et la détrem pant dans l’eau, sa lessive fournit une couleur jaune foncée, chaude et tirant sur l’ocre brun.

Le mortier semble avoir été une espèce de beton: il est entremêlé de petits galets ou de gravier.

Dans l’intérieur de la tour, à une certaine élévation, s’est trouve un grillage composé de gros barreaux de fer, entièrement oxidés par le temps. Nous supposons qu’un plancher ou carrelage a posé sur cette espèce de gîte en formait ainsi l’étage de l’édifice.

A peu de distance de cette ruine, dans une prairie communale, se trouve un tumulus s’élevant à 7 mètres 50 centimètres au-dessus du niveau uniforme du terrain avoisinant; il décrit avec sa base une circonférence d’environ 140 mètres. Depuis un temps immémorial, ce tumulus est connu sous le nom de Drusus-berg, ou montagne de Drusus; il est figure et mentionne sous cette dénomination sur les plus ancienne cartes topographiques de la contrée. Enfin le troisième objet d’antiquité que renferme la commune de Herten, est la partie inférieure de la tour de son église paroissiale, que les habitants disent avoir jadis fait partie d’un autel de la déesse romaine Herta, nom dont serait dérivé celui de la commune.

La partie que l’on prétend appartenir à l’époque romaine est carrée, ayant 4 mètres 94 centim. de côté et 10 mètres 3 centim. de hauteur; elle est construite en moëllon et avec du mortier mêlé de galets, comme celui de la première tour dont nous venons de parler. A ces monuments, la tradition ajoute que du temps de l’occupation romaine, un camp de l’armée de Drusus était établi à Herten, que ce général y est mort et qu’il a été enseveli sous le tumulus qui porte encore son nom.

Après avoir décrit les objets qu’une suite de dix-huit siècles n’a pu soustraire à nos regards, après avoir rapporté la tradition populaire qui s’y rattache, en lui laissant ses naïves erreurs, nous nous permettrons d’examiner quels rapports peuvent avoir ces diverses choses avec les événements du temps et avec les monuments romains conservés ailleurs dans notre pays et les pays voisins. D’après les historiens de l’antiquité, les expéditions de Néron-Drusus en Germanie, eurent lieu sous l’empereur Octave-Auguste, dans les années 742 et 743 de la fondation de Rome, ou onze et dix

en Plechhelmus. Op de fundamenten der Romeinsche huizen en tempels verzeen de Christelijke kerken. In Horn vond men in de grondslagen een geloftesteen aan Mars, in Wijde evenzoo aan Mars, in Kessel onder het hoofdaltaar aan Hercules, in Asselt Romeinsche pannen in de muren, enz.

Toen de geloofsverkondigers te Asselt kwamen, vonden zij daar het Romeinsche tolhuis. Zij hebben het vrij, op een hoogte gelegten huis gebruikt om er een heiligdom te vestigen en het kruis te planten. Voor het aanzien pleit het altijd bestaan van Asselt als kerk en parochie, in wezen afgescheiden van Swalmen. Ook staat Asselt als de ecclesia matrix, als de moederkerk van de Swalmensche kerk. Doop- en sterfregisters, bediening, inkomsten, zijn steeds afgescheiden geweest. Wegens de beperktheit van het terrein, en den geringen omvang van bet oude tolhuis, was ook het eerste Godsgebouw klein, éenschepig met een baksteenen toren aan de Oostzijde aangebouwd, toen de eerste bij hoogen watervloed in de rivier verdwenen was. Het materiaal der kerk bleef de oude, ruwe onbehouden steen die bij den eersten bouw gediend had. Bij de kerk was de eerste vestiging op den hoogen oever langzamerhand aangegroeid tot een niet onaanzienlijk gehucht. De gunstige ligging in de groote bocht, de diepe vaargeul, vlak langs den Asseltschen oever, waar zwaar beladen schepen veilig konden ankeren, waren daaraan schuld. De voortbrengselen van het Walenland, steenkolen, leien, steen en mergel werden daar gelost en ver der per as naar Gulikerland gevoerd.

Men kan nog goed zien aan de groote huizen, wier ramen en deuren met hardsteen uitgevoerd zijn, dat er vroeger veel geld verdiend is. Bovendien is het land achter de huizen naar den Aldenburg en Swalmen toe vruchtbaar en heeft ook geholpen, om Asselt in goeden doen te brengen. Het kerkje bleef echter ten allen tijde de verzamelplaats der bevolking, die uit landbouwers, kooplieden en schippers bestond. j

IV. KORTE GESCHIEDENIS VAN HET KERKJE.

"Fel oorlogswee doet zwaar het dropje lijdén".

"De Kerk geeft echter troost voor zorgen dezer aard".

Waar de geheele wereld thans op dood en verderf zint, maakt het een weldadigen indruk rondom het grijze kerkje het landschap zoo in kalmen vrede en rust te zien liggen. De hoofdkleur is groen, maar elk deel is in een andere tint gekleurd. De pas gemaaide uiterwaarden zijn helder geelgroen, het wishout is zilver grijs met groen doorschoten, de bosschen en boomgroepen op den achtergrond kleuren donker groen tegen de lichtblauwe lucht.

Het vijfertje vóór ons aan den voet der kerkemuur. Is een overblijfsel van den ouden Maasarm en prijkt met opstaanden rand van lisschen terwijl het donkere oppervlak bespikkeld is met witte leliën en groote bladen. De hooikaren trekken af en aan en door de lucht zwerven scharen spreuwen met drukke kwetterende geluiden. De zon zet het kleine kerkje in vol licht. Het schijnt op een bastion te liggen en duchtte met zijn sterke muren de aanvallen der Maas niet. De trap overschaduwd door de bladerkroon eener geknotte linde brengt ons op de kerkhoogte, die tot kerkhof ingericht is. Wilde rozen groeien over en langs de graven, blauwe klokjes en wilde veldbloemen willen hun plaats behouden naast de door eerbiedige handen geplante leliën en rozen. Hier werden sinds eeuwen de dorpsdooden ter ruste gelegd. In de schaduw der gewijde muren moesten ze rusten, daar waar ze in hun leven zoo dikwijls rust en troost gevonden hadden, kort bij de Maas, die hun het voorbeeld gegeven had van een eindigen en wederkeeren in het oneindige begin, en welker golfslag en opblinken hun dierbaar geworden was. De kerk staat midden op het omuurde kerkhof. Een steentje in den vóórmuur der kerk uit de 15e eeuw in Gothische letters, zegt, dat daar "Beel Ruese myt hore Kynderen" begraven zijn, die zooals de overlevering zegt in een brand tegelijk omkwamen. Een kruis van 1558 roept een gebed in voor "Jan Ruesse" waarschijnlijk een bloedverwant der vorige. Opmerkelijk is het ook, dat van 1608—1609 Godefridus Ruijtsen, belast was met de zielzorg te Asselt. Een volgende grafsteen vermeldt, dat Derk Aquarius 4 Januari 1679 stierf en zijne huisvrouw Agnes Beek, op 24 Februari 1673. De familie Aquarius, oudtijds van der Maesen geheeten, is eene familie, die in het land welbekend is.

gedrukt, en om deze reden, als ook om de deuken die in de urn zijn, onleesbaar is. In de nabijheid der grafplaats vond men nog eenen vuursteen van 12 tot 15 duimen lengte en 6 duimen dikte. Frankische kruikjes heeft men gevonden op de Groen markt, hoek Peperstraat, op de Lomstraat, buiten de Geldersche of St. Helenapoort en in den zanderigen weg naar Genooy, achter St. Urbanus.

Buiten de Keulsche of Sint Laurentiuspoort bevindt zich een dal, dat zich uitstrekt van de Duitsche grens af aan de voormalige bouwhoeve "het Rozenhuisje" in westelijke rigting naar de Maas. In dit dal zijn gelegen de bouwhoeve "de Lindeboom" en de twee watermolens "de Bovenste Houtmolen" en de "Onderste Houtmolen" waarna het zich in de vlakte verliest. Omstreeks 100 Meter beneden "de Lindenboom" ontspringt de beek Cedron; zij neemt haren loop door de vijvers der twee molens en verder door de vlakte naar de stad, welke zij doorloopt en waarna zij zich in de Maas uitstort. In de vorige eeuw was de Bovenste Houtmolen bewoond door eene familie Holthuysen, waarvan nog afstammelingen te Venlo wonen. Den 16 Augustus 1758 werd op het kerkhof der St. Martinuskerk begraven Gerardus Holthuysen, molenaar van de Bovenste Houtmolen. In 1760 was zij nog door deze familie bewoond. Op zekeren avond van het jaar 1760 ging de knecht met eene lantaarn naar den zolder om stroo te halen, en viel er mede, zoodat 't stroo vuur vatte. In plaats van dit vuur met eene hand uit te slaan, liep hij naar beneden om water te halen; hiermede teruggekeerd was het te laat, de zolder stond reeds in volle vlam en alles, de molen met woonhuis, schuur en stal brandde tot den grond af. Deze molen en erf behoorde toen in eigendom aan den HoogWelGeboren heer F. G. Ruys, heer der heerlijkheid Blerick en Raadsordinaris der Souvereine Hove bij Hare Hoogmogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en aan zijne twee dochters Catharina en Clara Ruys, die haar vijf jaren later (de molen was niet meer opgebouwd) verkochten aan Michael Michels, en zijne huisvrouw Gertrudis Muggen, den 7 Februari 1765; ze herbouwde nog datzelfde jaar. De kleinzoon dezer echtelieden verkocht de molen weder in het jaar 1848.

De Onderste Houtmolen schijnt te zijn gebouwd op de grondslagen van een overoud Romeinsch of Frankisch kasteel, althans te oordeelen naar de fondamenten, en later door brand te zijn vernietigd. Ook schijnt ten tijde der Franken hier eenige schreden van 't huis reeds eene molen gestaan te hebben, te oordeelen naar de fragmenten van molensteenen, welke met eene groote menigte van Frankische scherven en potten vermengd met houtasch alhier zijn gevonden. Het tegenwoordige gebouw is gebouwd in het jaar 1626. (1)

De Onderste Houtmolen behoort thans in eigendom aan de WelEd. heeren Eugenius Gollaes, te Venlo, en Julius Freiherr Von Francken te Pont.

Het hier beschreven dal met bouwhoeven en molens, met vijvers, beeken, tuinen, weilanden, boomgaarden en wildernissen, beplant met eeuwenoude eiken, dennen en andere boomen, door bergen en heuvelen omringd, is de schoonste en, om 't zoo eens te noemen, "romantische" plek om geheel Venlo.

In en om dit dal zijn verschillende Germaansche, Romeinsche en Frankische oudheden gevonden en bevinden zich nog werken hiervan afkomstig. Bij 't begin van dit dal bevindt zich aan de Zuidzijde een hooge aarden wal genoemd "de Landweer", nog een gedeelte vertoonende van de loopgraven van een Romeinsch kamp, dat hier schijnt gevestigd te zijn geweest. Voor ettelijke jaren gelukte het den heer H. Justen van Venlo hier eene romeinsche begraafplaats te ontdekken. Aan den Noordwestelijken kant van dit kamp bevindt zich eene Germaansche begraafplaats genaamd Siberië; acht en twintig groote en kleine grafheuvels zijn nog zeer duidelijk zichtbaar. Uit eenige dezer heuvels zijn door mij urnen opgedolven; slechts uit eene is het mij mogen gelukken de urn in zijn geheel te voorschijn te brengen, de andere waren allemaal gebroken door de wortelen der boomen die hier gestaan hebben.

Van bovengenoemd kamp afloopt een breede Romeinsche weg midden door de genoemde begraafplaats, eerst in Noordelijke richting tot op het einde der begraafplaats, en dan in Oostelijke tot

dikwijls voorzien, soms [292] versierd met eentonige eeuwig terugkeerende honden en herten, de pooten stijf omhoog enz., of andere soorten aardewerk en het Gallische met zijne gracieuze vormen en vrij van dat eentonig stijve gewelfde, den buik van 't Rom. vaatwerk eigen, is groot verschil. Zoo bijvoorbeeld zijn die 3 potten met indeukingen (vases à compression), om ze goed te kunnen aanvatten en vasthouden, van Gallisch maaksel (fig. 7 1 en 8 2e rij No. 1 en 3). Ook die urn of pot met hoekig profiel en ribben of groeven versierd is m. i. van Gallischen oorsprong (fig. 9 de 3 in de 2 e rij). Maar wat aan de Gallische aardewerk-industrie vooral eigenaardig wordt gevonden, dat is de zoogenaamde bewerking of liever versiering met "barbotine" (kleefdeeg). Tijdens de Romeinsche overheersching, zoo beweert de zeer deskundige Alexandre Brongniart, lid van het Instituut en directeur van de fabrieken van Sévres-porselein, werd dit nieuwe procédé in Frankrijk ingevoerd. ')

Men gebruikte daarvoor een soort opgeloste leem, bewaard in bijna vloeibaren toestand, die men met een penseel, kleine spadel of een soort "cornet" of pijpje, zooals de banketbakkers gebruiken om gebakken te garneren, op het vaatwerk aanbracht. De aanblik is aardig afwisselend, dof grijs loofwerk op een lichten grond, licht roode guirlandes schitterend uitkomend op een donkerder tint, wit op zwart of geel op bruin. Op ons Museum is er een voorbeeld van (zie fig. 7 N. 3). Faire la barbotine leert men nog op de Fransche meisjeskostscholen ')

en kan dus eene echt Gallische kunst worden genoemd, die de eeuwen getrotsceerd heeft.

Het glaswerk dat fig. 9 te aanschouwen geeft, zou ik als een soort vraagstuk willen beschouwd hebben voor de lezers van dit tijdschrift: Wat is Romeinsch en op welke voorwerpen is Gallische invloed merkbaar?

Die vierkante stijve flesschen, of glazen kruiken, die kleine flacons uit wier plomp vierkant lijf een dunne spichtige hals oprijst, zijn zeker Romeinsch, ook die achtkantige flesch met dat onmogelijk breede handvat is van denzelfden oorsprong, gelijk ook de twee andere vierkante flesschen met breede handvatten (een heeft er zelfs twee) en alles behalve sierlijk. Van die 2 glazen urnen en de overige kleinere fleschjes, gelijk ook van de twee glazen bakjes durf ik niet beweren dat zij Romeinen als fabrikant hebben. Deze, de [293] mooiste der glazen voorwerpen zijn grotendeels gevonden in een graf te Obbicht. Een woord wensch ik hier nog in het midden te brengen over de Gallische glasindustrie. Caesar n.l., die van geen overdreven Gallomanie kan verdacht worden, zegt [in] de bello Gallico VII, 22, van het Gallisch volk "Ut est summae generis solertiae atque ad omnia imitandaet efficienda quae ab quoque traduntur aptissimum" waaruit blijkt dat hij, die de Galliërs zoo barbaarsch liet vermoorden en zelfs verminken (de handen afsnijden enz.) hen voor een zeer schrander volk hield en zeer geschikt om al wat men hun voorlegde na te maken, maar hen des ondanks toch N.B. hier en daar, voor *barbaren* uitschold.

Welnu dit navolgingsvermogen toonden zij vooral in hun glasindustrie, die zij, wat de techniek betreft, voor een deel van de Romeinen mogen geleerd hebben, hoewel Plinius de Gallische glaswerkers als buitengewone kunstenaars prijst. Maar zeker is het, dat de Galliërs spoedig de Romeinen overtroffen. Tal van onmiskenbaar Gallische glazen, vazen en kannen staven het en men kan bewijzen vinden bijgebracht in SAUZAY, *La verrerie, depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*.

Verder ziet men op deze plaat nog een niet onaardige schenkkan van terra samica, een bronzen paardenkop en een ivoren koker met schrijfstiften (stilus). Op de vorige plaat No. 8 ziet men, behalve het beschreven vaatwerk, nog een kom van terra samica, een zelfde versierd met een leeuwenkop, twee schotels, alsmede een gebroken pot met plantvormig ornament versierd van dezelfde stof; [294] verder drie kleine zalfpotjes, een groote urn en een onhandig gevormde, met weer zulk een onmogelijk ongeproportioneerd breed handvatslet voorziene kruik, met smallen hals die onverwacht uit een dikken buik oprijst en ten slotte een koperen braadpan of casserole, met tinnen verzilverden rand (naar men mij zeide) en versierd met een prachtig kopergroen vernis "un beau patin vert" om te watertanden voor een oudheidkundige. Wij hebben voor dit artikel

de kin draagt. Maar ook dat feit is niet zonder antecedent. Dit Medusahoofd moet uit de eerste eeuw onzer jaartelling dateren. Met voornoemden schildnavel werden zeven andere bronzen voorwerpen gevonden, die deel hebben gemaakt van een paardentuig. Het zijn vooreerst een versiering van het haam met twee ringen, waardoor de teugels loopen; verder een ander stel ringen voor de teugels. Al deze voorwerpen zijn voorzien van kleine gaten om de spijkers er door heen te laten gaan en vertoonen echte sporen van vergulding.

Eindhoven, 5 november 2015
Geachte mijnheer Timmermans,
Ik neem aan dat ik over enige tijd een bestand krijg waarop details van de Medusakop te zien zijn. Daarbij zouden ook beslagstukken gevonden zijn, waarover Habets schrijft overeenkomstig de Gouden Helm of Peelhelm te Helenaveen:
Zeven beslagen beslagstukken van een juk voor twee trekdieren. Uit deze combinatie van voorwerpen trok pastoor en rijksarchivaris Jos Habets enkele jaren na de ontdekking de conclusie dat een Romeinse officier, op reis met zijn wagen en met zijn paradeschild aan de arm, de beek in was gereden en misschien wel was verdonken. Verder zijn er in Blerick andere voorwerpen gevonden die naar Brussel zijn verhuisd. Weet u daar meer van en in welk museum in Brussel zouden de urnen terecht gekomen zijn?
Zie artikel:
Verborgen schatten onder Blerick [29 mei 1883]
In de Publications de la Société d’archéologie dans le duché de Limbourg, tome XVIII, wordt door den heer Jos. Habets gesproken over het zoeken naar verborgen schatten onder Blerick “waaraan zelfs officieren uit Venloo zouden hebben deelgenomen.” De ritmeester J.A. Ort, thans aan de Kon. Mil. Academie werkzaam, vertelt nu in een klein geschrift, te Roermond uitgegeven onder den titel: “Plaatsen te Blerick waar vóór-geschiedkundige Germaansche en Romeinsche oorwerpen zijn gevonden,,” wat er van dat zoeken naar verborgen schatten [waar] is en wie daaraan deelnamen. Uit zijn schrijven blijkt dat niet officieren maar de heer Franssen, pastoor te Ittervoort, die tevergeefs naar de Romeinsche nederzetting te Blerick had gezocht, den boeren heeft verteld dat op de Römerheide aldaar een schat verborgen was in een mooi rood aarden potje met een deksel. De menschen gingen daarnaar zoeken en graven en de pastoor hoopte zoo doende zonder kosten en moeite die nederzetting te zullen vinden. Daarom had hij den boeren de beschrijving gegeven van een Romeinsch potje van terra sigillata!
Verder deelt de heer Ort mede, dat die pastoor geschonden grafurnen stuk liet slaan en dat hij, hoewel correspondent van het voormalig college van rijksadviseurs voor de gedenkteekenen van vaderlandsche geschiedenis en kunst, de opbrengsten zijner opgravingen verkocht aan het museum te Brussel.
In ben al geruime tijd bezig met de inventarisatie van archeologische voorwerpen (vooral Romeinse) in de Peel en aan de Maasoevers in Nederland. Hebt u het geschrift van J.A. Ort in bezit?
Paul Theelen 040-2814621 l.theelen@on.nl

10 november 2015
Geachte heer Theelen,
De heer Timmermans stuurde me uw vragen door.
Voor informatie over de schildknop met Medusahoofd en de daarbij gevonden beslagstukken van een juk kan ik u verwijzen naar de volgende publicaties:
L. Swinkels, Medaillon met Medusahoofd, in: A.A.J.J. van Pinxteren e.a. (red.), Pronkstukken. Venlo 650 jaar stad, Venlo 1993, 25-28
L. Swinkels, De schildknop van Blerick, in: M. Schrover (red.), Van Trajanus tot Tajiri. Collectie Museum Het Valkhof, Nijmegen 2009, 58-59.

De schildknop is opgenomen in de vaste presentatie van Museum Het Valkhof. De beslagstukken zijn daar momenteel (tot 24 januari a.s.) te zien in de tentoonstelling High Tech Romeinen.
Vorig jaar hebben Maarten Dolmans en Xavier van Dijk gepubliceerd over Romeins Hout-Blerick en over de schildknop in de Venlose Katernen nr. 20 (zie: http://www.academia.edu/12250706/Romeins_Hout_Blerick_Roman_Hout_Blerick_Venlo-Blerick_NL_)

ans avant la Naissance de Jésus-Christ, qui est rapportée au 25 décembre de l’année 753.

A cette époque, comme le fait remarquer le comte de Segur dans son Histoire universelle (1), tous les peuples civilisés avaient cédé aux armes des Romains; elles ne s’étaient vues arrêtées que par les déserts de l’Éthiopie, par les vastes et brûlants plaines des Parthes, et par les profondes forêts de la Germanie.

Cette dernière contrée, située entre le Rhin, le Danube, la Vistule et la mer du Nord, fut dans tous les temps une pépinière de soldats. Ne nom de Germain, qui signifie guerrier, annonçait assez qu’ils n’existaient que pour les combats. Ils faisaient consister leur bonheur à vivre libres et à mourir sur un champ de bataille. Trop indépendants pour subir le joug des lois, ils ne connaissaient de règle que leur volonté. Leur croyance religieuse enflammait encore leurs passions guerrières: l’enfer punissait les lâches, le ciel n’était ouvert qu’aux braves.

Depuis l’invasion des Cimbres et des Teutons que défît Marius, ils furent presque toujours en guerre avec les Romains. Souvent vaincus sans être soumis, il voulaient toujours franchir le Rhin. Le plus sanglantes défaites ne purent les faire renoncer à cette soif de conquêtes, qui s’accrut à mesure que la valeur romaine s’affaiblit, et qui les rendit enfin, dans la décadence de l’Empire, maîtres de la Gaule, de l’Espagne, de l’Afrique et de l’Italie.

Les peuples nombreux de la Germanie portaient différents noms; mais tous avaient les mêmes mœurs et la même passion pour les armes. Cette hydre à mille têtes résista seule à l’Hercule romain et finit par triompher de lui.

La mort d’Agrippa réveilla leur ardeur et leurs espérances. Les Sicambres, les Usipiens et les Tenchères surprirent les légions que commandait Lollius sur les bords du Rhin, les mirent en déroute, soulevèrent en leur faveur deux provinces gauloises et dévastèrent celles qui voulaient leur résister.

Drusus marcha contre eux, les battit, passa le Rhin, et dévasta les terres des Frisons et des Cauques.

L’année suivante, il franchit la Lippe, s’empara du pays des Sicambres et poussa les Chérusques jusqu’au Weser.

La rigueur de la saison forçant Drusus à se rapprocher du Rhin, les Sicambres coupèrent sa retraite et l’enveloppèrent. Privé de vivres, il se voyait au moment d’être vaincu sans pouvoir combattre, mais les Germains croyant que ses troupes épuisées ne pouvaient leur opposer qu’une faible résistance, l’attaquèrent témérement; il les punit de leur audace, les enfonça, les mit en fuite et revint dans les Gaules, laissant sur la Lippe des forts et des garnisons destinés à les contenir.

Drusus apprit bientôt que les Germains rassembleraient de nouvelles forces contre lui; il combattit encore les Cattes, les Suèves, les Sicambres, les Chérusques, et porta ses armes victorieuses jusqu’aux rives de l’Elbe. Rome croyait voir revivre en lui ses anciens héros; les Germains redoutaient sa vaillance, ses concitoyens respectaient sa vertu. Libéral dans ses opinions, populaire dans ses mœurs, il ne dissimulait point son désir de rétablir la république; et les amis de la liberté fondaient sur lui leurs légitimes espérances. Une mort prématurée rompit le cours de ses brillantes destinées. D’après Dion, il mourut de maladie pendant sa retraite de l’Elbe au Rhin. Tite-Live, dans les Epitome, dit au livre 140, que Drusus seul eut la cuisse cassée de la chute de son cheval et mourut le trentième jour. Néron-Tibere, frère de Drusus, apprenant sa maladie, s’empressa de se rendre auprès de lui; il quitta son armée, à la tête de laquelle il venait de vaincre les Panoniens, les Daces et les Dalmates, et arriva encore assez à temps pour assister aux derniers moments de son frère.

L’historien romain Annaeus Florus, nous a laissé un récit sommaire des campagnes de Drusus en Germanie. Nous croyons indispensable à notre sujet de transcrire ici le texte de cette auteur (1). “Quant à la Germanie, plût au ciel qu’il (Auguste) eut attache moins de prix à la vaincre! Elle fut plus honteusement perdue que glorieusement conquise. Mais sachant que Jules-César, son père, avait jeté deux ponts dur le Rhin pour envahir cette contrée, Auguste voulut en faire une province en l’honneur de ce héros; et il y serait parvenu, si les Barbares avaient pu supporter nos vices comme notre

Daarom ware het te wenschen, dat de familie zorgde, dat deze steen opnieuw zoodanig geplaatst werd, dat hij voor ondergang bewaard bleef, evenals de kort daarbij liggende steen van een lid der familie Vogels. Nog is een grafkruis aanwezig van den schepen Quiten.

Een nieuw grafmonumentje, sober van stijl en passend door eenvoud, herinnerend aan wijlen den waardigen burgemeester Hendriex van Sijperhof staat rechts van den opgang.

De zon zendt nog steeds gloed en tintelende stralen warmte door de reine lucht naar onder. De deur in den toren, toegang gevende tot de kerk, staat wijd open! De baksteenen toren is niet hoog en is in bescheidenheid en evenredigheid één geheel vormend met het kerkje, dat zelf eenvoudig wil zijn met Asselt en zijne bewoners. De toren, we hebben 't reeds ter loops gezegd, stond eerst aan de andere zijde, maar is door den nooit rustenden water-aandrang ondermijnd en eindelijk in een stormachtigen winternacht door het water opgeslokt. Daarna heeft men hem op veiliger plaats aan de Oostzijde opgetrokken, en het gedeelte der kerk, dat met den toren destijds afgebrokekeld was in baksteen opgebouwd. Het altaar bracht men toen onder den toren, de ingang aan de Noordzijde aan. Met twee andere altaren, enkele banken en een houten bovenkoor was het gebouwtje propvol en veel te klein voor de in twee eeuwen met de helft aangegroeide bevolking.

Toch kon men nog altijd de oorspronkelijke bestemming tot profaan gebouw zien uit zijne lagging onder aan den Maasstroom, waar de huizen meters hooger lagen op den verheven oeverkant, dan uit den eenvoudigen rechten vorm zonder versierselen, uit den grooten, vlakken Oostelijken gevel, uit het bouwmateriaal, gemengd met ronde en platte Romeinsche tegels en plavuizen. Het muurwerk is rustiek, gegoten werk uit ijzersteenen, graniet, zandsteen, uit Zuidelijker streken aangevoerd en niet uit de omgeving betrokken. Door bij- en aanbouw heeft men zich later moeite gegeven het geheel een uitzicht te geven eener parochiekerk, op welken titel men zoo trotsch was.

Asselt en Swalmen waren twee parochies, maar Asselt was de moederkerk, wier geschiedenis, hoe weinig opgeteekend, zich in 't grijze verleden verloor Swalmen, de woonstede van den genadigen heer, met zijne kasteelen Hillenrade en Aldenborg heeft, toen het in den loop der tijden, omhoog gegaan was, meermalen het goed recht van Asselt betwist door te beweren, dat de pastorie, afhankelijk of ondergeschikt was aan die van Swalmen. Er zijn processen over gevoerd, bewijsstukken bijgebracht en Asselt behield zijne zelfstandigheid tot op den huidigen dag. In die processtukken leert men overtreurige tijdperken en omstandigheden, hoe in 1555 de kerk vervallen was, hoe ze in 1570 na den aanval van den Prins van Oranje op Roermond verlaten lag en de beide dorpen half verbrand en geheel uitgeplunderd waren. De antieke doopdont op vier pilaren was gebroken, alleen de voet is later terug gevonden en nu weer in zijn oude bestemming gevonden. Daarna trok men zich het lot van 't kerkje met zijn hoofdaltaar en de zijaltaren van Sint Catharina en Sint Agnes aan. De processtukken en kerkvisitatiën doen ons een blik werpen in de geschiedenis.

In 1618 getuigde Theodora Maesen, oud 53 jaren, in een verhoor, dat er op Zon- en Feestdagen Mis gelezen werd, dat er gepreekt werd en dat de parochie-geestelijke het recht had te bineeren. Een kerkvisitatie van 11 Februari 1669 zegt: dat het hoofdaltaar gewend was, dat het Allerheiligste bewaard werd een den Evangelie kant in de goedafgesloten muurkast, dat de Godslamp gesticht was met 25 kannen olie per jaar; dat D. Joannes van Haeff pastoor was van Swalmen en ook van Asselt, dat er geen pastoreelhuis was. Er waren toen 254 communicanten en geen anders denkenden. Het doopvont was aanwezig aan het einde van het koor, maar zou toen naar het einde der kerk overgebracht worden. Het doopboek begint met 1617, dat der huwelijken met 1621. De kerkenraad en armmeesters, werden door Agnes van Asselt gesticht, aan de Epistel de Evangeliezijde staat het altaar van Sint Agnes, door Agnes van Asseld gesticht, aan de Epistelzijde het Sint Catharina altaar. Er bestond eene broederschap van O. L. Vrouw, begiftigd door Joannes Quiten. Het kerkhof Is ommuurd. De school is in het dorp Swalmen. In de kerkvisitatie van 1703 was het aantal Communicanten aangegroeid tot 300. De beide zijaltaren werden door den vice-pastoor bediend,

even beneden den oorsprong der beek Cedron, dwars door genoemd dal, alwaar midden door een moerassig terrein een dijk is aangelegd tot vervolg van genoemden weg; deze dijk draagt den naam van Graaf Hendriks dijkje.

De legende zegt: een Graaf Hendrik was hier met zijn leger overgetrokken en had in dezen dijk de krijgskas laten verbergen; vroeger zou op deze plaats alle avonden een licht gebrand hebben. Verder loopt dezen weg langs eenen afgegraven berg in de richting van Straelen alwaar hij zich in de vlakte verliest.

(1) In het begin der 17e eeuw, misschien onmiddellijk na de herbouwing in 1626 was de Onderste Houtmolen bewoond door den molenaar Nicolaas Stoffels, uit Broeckhuysen, naar wien toen deze molen ook Stoffelsmolen genoemd werd. Hij was gehuwd met Maria Janssen uit Venlo, die na den dood van haren man hertrouwde met den "magister" Hendrik Sieberz. Uit 't 1e huwelijk waren 2 zonen en eene dochter, waarvan de oudste Godefridus priester werd; hij was S. Theol. doctor, kan. bij het Sticht van den H. Severinus en past. der kerk van den H. Paulus te Keulen, alwaar hij in 1675 overleed; zijne moeder wat hem naar Keulen gevolgd en eenige jaren vroeger aldaar overleden. Hij nam den naam van Molanus aan als aandenken van het beroep zijns vaders, dat door zijne geheele familie werd gevolgd. Na den dood van dezen Nicolaas Stoffels, die geen zoon had die hem in het vak kon opvolgen, want de jongste zoon was kloosterbroeder in het St. Nikolaasklooster te Dick, verliet de familie Stoffels, thans Molanus genoemd, deze molen en werd zij betrokken door eene nicht zijner vrouw, Gertrudis Janssen, dochter van Albertus Janssen; zij was gehuwd met Leonardus Engelen, en nu ontving de molen den bijnaam van Engelenmolen, waaronder zij dan ook heden nog algemeen bekend is. Deze familie is haar tot op den dag van heden blijven bewonen, met slechts eene onderbreking van tien jaren, en wel van 1856 tot 1866.

In het begin dezer eeuw bestonden slechts twee mannelijke afstammelingen der familie, waarvan de oudste de Onderste-Houtmolen of Engelenmolen bleef bewonen. Uit zijn huwelijk met Maria Dorothea Franssen, van Steyl, gemeente Tegelen, sproten twee dochters; de jongste stierf op jeugdigen leeftijd; de oudste, Maria Engelen, huwde met Petrus Hubertus Michels. Kinderen uit dit huwelijk bewonen thans nog deze molen.

Halsband van Beilen

7 oktober 1852 BERIGT OVER DEN TE BEILEN GEVONDEN GOUDEN HALSBAND. <p>DOOR Dr. L. J. F. JANSSEN, Conservator bij het Mus. van Oudheden te Leijden.</p> Verzagt zijnde, om eene bijdrage voor den Drentschen Volksalmanak, mag ik mij daaraan niet onttrekken. De onvergetelijke dagen, die ik in die provincie heb doorgebragt, toen ik hare merkwaardige gedenk teekenen van den voortijd het eerst bij autopsie leerde kennen, de belangrijke ontdekkingen die er sedert wederom gedaan zijn, en het uitzigt, dat er bij de op handen zijnde veen vergravingen en kanalisatiën nog meer gewigtige overblijfselen zullen gevonden worden, dit alles noopt mij om geene gelegenheid voorbij te laten gaan, waarbij ik van mijne belang stelling in die provincie een al zij het dan ook nog zoo gering bewijs zou kunnen geven. Een nader berigt, aangaande den te Beilen gevonden halsband, zal daartoe misschien niet geheel ondien stig zijn, te meer omdat dit zeldzame en kostbare overblijfsel slechts door weinigen gezien, kort na den ontdekking door een goud smid versmolten en dus voor altoos voor wetenschappelijk onderzoek verloren is. Mogt onze korte mededeeling medewerken om soort gelijk uit gebrek aan kennis en aan belang stelling geboren Vandalis mus van kunst vernieling in de toekomst te helpen weren! Volgens de door de dagbladen medegedeelde berigten werd op den 1 Junij j. l. te Beilen door den arbeider H. DE WILDE een gouden voorwerp gevonden, hetwelk men teregt giste eene soort van halsband te zijn, langwerpig of eiron d, onder breeder en van boven met een knoop en oog gesloten wordende, terwijl het ruim zes lood woog. “Volgens zeer oude over levering,,” zoo berigte men daarbij, “zoo in den omtrek waar dit gevonden is, een groote schat goud

gebruik gemaakt van het werk van du Cleuziou. Niet dat wij den geheelen inhoud voor onze rekening zouden willen nemen. Hij zelf verklaart zijn strekking: Nous réagissons seuls contre un courant funeste, Qu'on nous pardonne nos enthousiasmes et nos haines. Il y a des milliers d'années qu'on méprise les Gaulois, qu'on exalte les Romains; nous avons entrepris de rabaisser les uns a leur juste valeur, et de relever un tant soit peu les autres (p. 360). Maar wat wij in zijn boek prijzen, wat vooral ons tot leidraad is geweest, dat is de rijkdom van platen en afbeeldingen van Gallische en Romeinsche voorwerpen, alle als geëtiquetteerd door onder schrift en tekst, vermeldende de beschrijving, de vindplaats en ook de plaats waar zij thans bewaard worden. Dit gaf ons talrijke punten van vergelijking, beter dan de beste beschrijving. Wij hebben in deze bijdrage getracht de oudheden van Romeinschen of Gallischen oorsprong eens van eene andere zijde te beschouwen, nl. onder het opzicht van kunstnijverheid. Maastricht. A. J. A. FLAMENT.

*) Zie "Het Huis" van Oct. 1907, bladz. 296-299 een tweetal Romeinsche steenen en het borstbeeld van Napoleon I.

*) Schuermans, Exploration de quelques tumulus de la Hesbaye, in dl. V van Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie. Brux. 1866, 510-516.

*) Waar men vele voorwerpen in Limburg gevonden vindt gecatalogiseerd. † Is een werk dat van veel nadenken en eruditie getuigt.

*) Paris, librairie Abel Pinon. 1882. 2 bnden I, 195.

*) Balliot et Henry de Fontenay, De l'art de l'émailleur chez les Éduens Paris, Honoré Champion. 1875.

*) Traité des arts céramiques ou des poteries considérées dans leur hist., leur pratique et leur théorie Paris, Bechet Jeune 1854 I, 425.

*) O. a te Schimmen bij de Filles de la Sagesse van St. Laurent-sur-Sèvre.

*) Uit Caesar en Livius is meer te leeren dan de historia Romana, die ons vreemd is, maar ook vooral de geschiedenis van onze oude bevolking en hoe de Romeinen hen zonder reden minachtten.

FIG. 1. FRAGMENTEN VAN FIBULAE (GALLISCH).
FIG. 2. FRAGMENTEN VAN FIBULAE (GALLISCH).
FIG. 3. FRAGMENTEN VAN ARMBANDEN EN ZWAARDKNOP (GALLISCH).
FIG. 4. PIJLPUNT, SIKKEL EN KATEIA (GALL.).
FIG. 5. GALLISCHE KATEIA.
FIG. 6. GALLISCHE KATEIA EN SIKKEL-FRAGM
FIG. [7] GALLISCH VAATWERK (1 en 3) EN PYXIS MET EMAIL (2).
FIG. 8. GALLISCH EN ROM. AARDEN VAATWERK EN BRONZEN BRAADPAN. (ROM.)
Fig. 9. GLASWERK (GALL. EN ROM.) BRONZEN PAARDENKOPJE, KOKER MET STILETTEN, SCHENKKAN VAN TERRA SAMICA.

Over vondsten uit Blerick in Brussel is mij niets bekend.

Met vriendelijke groet,

Louis Swinkels

Conservator archeologie

Opdelving van een Romeinsch gebouw bij Voorburg.
Het is bekend, dat onze naburen zich sedert vele jaren toelleggen op het opsporen van de overblijfselen der oudheid, zoo wel van Romeinschen, als van anderen oorsprong, die voor de oudste geschiedenis van zoo veel gewigt zijn, en die, eerst door de woestheid en onkunde der middel-eeuwen verduisterd, naderhand door de daarop gevolgte vermeerdering van bevolking, zoowel tot opbouw van latere steden, als tot bebouwing des lands, vernietigd zijn geworden. In Duitschland worden vele opdelvingen gedaan op kosten der verschillende regeringen: als van de Oostenrijksche regering te Salzburg, van de Pruissische bij Bonn, van de Neuwiedsche bij het stadje van dien naam; en verschillende maatschappijen: der Thüringisch-Sächsische Verein, der Sächsische Verein, die Gesellschaft für Schlesische Alterthümer, der Geschichts-Verein Westphalens, werken tot hetzelfde doel. In Frankrijk zijn de Prefekten belast met het verzamelen van berigten over de oudheden, elk in zijn departement, en de lands of stedelijke regeringen ondersteunen de opdelvingen aan de badstoven van keizer Julianus te Parijs, aan de Maison Carrée te Nîmes, enz. In Engeland zijn het veelal de rijke grondbezitters, die op hunnen eigenen bodem een oudheidkundig onderzoek verrigten, waarvoor sedert eene eeuw de belangstelling gevestigd is door de Society of Antiquaries en de Society of Dilettanti. De naauw op een gehoopte bevolking van ons land, deszelfs vroege bloei, en gedeeltelijk ook de natuur van den bodem hebben alhier, vooral in Zuid- en Noord-Holland, bijna alle sporen der vroegere bewoners doen verdwijnen.

De hofstede Arentsburg, bij Voorburg, alleen, scheen nog niet geheel vernietigde overblijfselen der Romeinen te bevatten. Derzelver hooge ligging in vergelijking van naburige landerijen, het vinden aldaar van Romeinsche Oudheden (waaronder vooral in den jare 1771, die van eene bronzen hand van een kolossaal beeld, door den heer van Wijn met groote belangstelling beschreven, de algemeene aandacht getrokken had) welk vinden nog altijd voortduurde; dit alles toonde aan, dat eene opdelving alhier niet zonder gevolg zoude wezen.

Z. M. heeft dus goedgunstig toegestaan, deze hofstede, die sedert lange jaren in vaste handen geweest was, en in den jare 1826 openbaar ter koop geveild werd, voor het rijk aan te koopen, met oogmerk om derzelver bodem te doen onderzoeken, en met het bestuur van dit onderzoek den ondergeteekende te belasten.

De opdelvingen hebben in dit loopende jaar, sedert de maand Junij tot nu toe, meestal met een aanzienlijk aantal arbeiders, plaats gehad; en derzelver uitslag is, zoowel voor de oudere geschiedenis des lands, als voor de oudheidkunde in het algemeen, reeds aanvankelijk zeer belangwekkend en leerzaam. Er zijn grondslagen van een uitgestrekt Romeinsch gebouw te gekomen, waarvan de meeste allerduidelijkst hebben kunnen nagespoord worden, en terwijl eenige weinige reeds te voren uit den grond uitgehaald waren, en slechts aan flauuwe kenteekenen van den bodem herkenbaar zijn, leveren andere plekken weder nog het bestaande muurwerk, op, ter hoogte van meer of min éene Nederlandsche el.

Men weet, dat de grond van Arentsburg en naaste omstreken ten allen tijde den naam van den Burg (oudtijds het land ten Hoogen Burg) behouden had, en dat zich over dit land een gemeente-voetpad van Voorburg naar Rijswijk, en dus O. en W., uitstreckte. Het voornaamste opgedolven gedeelte van het gebouw ligt vlak langs dit gewezene voetpad of Burgpad, en wel, aan de Noordzijde de lagere, meest op wit zand liggende grondslagen, en, aan de Zuidzijde, de hooger liggende, welke grootendeels rusten op kleigrond, aangehoogd met houtskool, asch, heele of fijn gestooten pannen en potwerk, en zelfs oester- en mossel-schelpen en dierenbeenderen. Aan deze Zuidzijde is het, dat men de vermelde overblijfselen wan eigenlijke muren vindt, in een paar vertrekken, die op eenigen

domination. Drusus, choisi pour cette conquête, dompta d’abord les Usipètes, parcourut le pays des Tenchtères et des Cattes, et, sur un tertre élevé, il dressa un trophée des riches dépouilles des Marcomans.

“Ensuite, il attaqua à la fois toutes ces puissants nations, les Chérusques, les Suèves et les Sicambres. C’était en brûlant vifs vingt centurions, prélude affreux! qu’ils s’étaient engagés à cette guerre; d’avance et de concert, ils s’étaient partagé le butin, tant ils comptaient sur la victoire. Les Chérusques avaient choisi les chevaux, les Suèves l’or et l’argent, les Sicambres les prisonniers. Mais leur espoir fut confondu: Drusus vainqueur les distribua ou les vendit eux-mêmes, avec leurs chevaux, leur troupeaux et leurs colliers.

“En outre, pour garder ces provinces, il plaça au loin des garnisons et des corps d’observation, sur les bords de la Meuse, de l’Elbe et du Weser; il construisit plus de cinquante forteresses sur le Rhin, des ponts à Bonn et à Gelduba et des flottes pour protéger ces ouvrages. Inconnue jusqu’alors et inaccessible aux Romains, la foret de Hercynie leur fut ouverte. Enfin une paix si profonde régna dans la Germanie, que les hommes et le pays semblaient changés, et le ciel lui-même devenu plus doux et plus serein. Aussi ce jeune héros y étant mort, ce net fut point par adulation, mais par une juste admiration pour son mérite, que le sénat lui décerna le surnom de la province qu’il avait ajoutée à l’empire, distinction unique jusqu’à lui.”

Suétone, autre historien romain, nous a conservé différents détails sur les derniers moments de Drusus, et sur sa sépulture; nous allons les rapporter (1):

“...Il retourna à son expédition, et mourut à son camp d’été, qui en retint le nom de Camp de malheur. Son corps fut portéé à Rome par les premiers citoyens des municipes et des colonies; là il fut reçu par les décuries des secrétaires de l’état et porte au champ de Mars (2). Quant à l’armée, elle éleva en son honneur un tumulus, autour duquel les soldats devaient, chaque année, s’exercer à la course, tandis que les villes de la Gaule y feraient des sacrifices solennels. Entre autres honneurs, le sénat lui vota un arc de triomphe de marbre,orné de trophées, sur la voie Appienne; il lui décerna aussi le nom de Germanicus, à lui et à sa postérité. On dit qu’il aimait la gloire autant qu’il respectait les lois, en l’on ajoute que, non content de la victoire, il souhaitait des dépouilles opimes, recherchant les chefs des Germains et s’exposant, pour les rencontrer, aux plus grand dangers. Il ne se cachait point, ajoute-t-on, de son projet de rétablir la république sur l’ancien pied, des qu’il en aurait la possibilité. C’est pour cette raison, je pense, que quelques-uns ont osé dire qu’il devint suspect à Auguste, qui le rappela de sa province, et que ce prince, voyant qu’il tardait à exécuter son ordre, s’en défit par le poison. Je rapporte ce bruit uniquement pour ne pas l’omettre, et sans y attacher aucune idée de vérité ou de vraisemblance. On sait combien Auguste aimait Drusus; il le donnait toujours pour cohéritier à ses fils, ainsi qu’il l’annonça lui-même au sénat; après sa mort, il le loua publiquement et pria les Dieux de rendre les Césars semblables à Drusus, et de leur accorder une aussi belle fin. L’on convint de faire graver sur sa tombe des vers de sa composition. Il écrivit aussi, en prose, l’histoire de sa vie. - Drusus avait eu de la plus jeune Antonia beaucoup d’enfants; mais trois seulement lui survécurent: Germanicus, Livilla et Claude.”

Émule des Scipion et des Paul-Emile, Drusus ne leur était point inférieur en courage, et il les égalait en amour pour sa patrie; son fils Germanicus hérita de ses talents et de ses vertus; tous deux vécurent trop peu pour la gloire et le bonheur de Rome.

Au rapport de Suétone, Drusus fut le premier des généraux romains qui navigua sur l’Océan septentrional; ce fut encore lui qui, par un travail immense et d’un genre nouveau, fit creuser au-delà du Rhin des canaux qui continueront à porter son nom (1). Parmi ceux-ci, on range communément l’Yssel, grand canal qui reçoit les eaux du Rhin au-dessus d’Arnhem et les conduit à la mer. Suivant Tacite, il avait commencé, dans la même localité, la construction d’une grande digue destinée à contenir le Rhin (2).

Nous venons de rapporter les principaux événements des campagnes en Germanie de Néron-Drusus, ainsi que les diverses circonstances

die ook de inkomsten der stichting trok. Hij moest Zon- en Feestdagen Catechismus geven. De koster was Petrus Rusch benoemd door den Markies Schenck van Hillenrade. In het boekje "Bijdragen tot de geschiedenis van Asselt en Swalmen door A. Heffens vindt men meer bijzonderheden van onzen tijd. Het kerkje werd zoo goed mogelijk onderhouden maar de sloopende tijd liet zijn macht hoe langer hoe meer gevoelen. "De tand des tijds nooit rustend blijft aan 't knagen" "Hij sloopt den muur, den boog, het houten dakgewelf" "Zoo stond de kerk voor ons wat helpt het bitter klagen" "Hier past het mannenwoord, ga nu en helpt U zelf"

V. DE HERSTELDE KERK.

"Zijn werk is dra voltooid, wie zal het nu niet roemen, "En prijzen als een goed, een allerchristelijk werk?"

Voor de tegenwoordige omstandigheden was de kerk van Asselt veel te klein geworden. De sporen van verval waren overal zichtbaar. Dat kwam omdat de beperkte middelen alleen lapwerk gedoogden. Beide redenen eischten spoedige voorziening. De rector had lang genoeg zijn nood geklaagd. Bij een bezoek van het genootschap de Nederlandsche Leeuw aan Asselt en Hillenrade, onder de leiding van het Provinciaal Genootschap Limburg hadden alle vijftig aanwezigen, onder wie dr. Cuypers en vele deskundigen zich luide uitgesproken voor de groote noodzakelijkheid van 't herstellen, wat later door de nieuwsbladen herhaald werd. Dit bezoek droeg vrucht, want dr. Cuypers sloeg de hand aan 't werk en overtuigde de Regeering van de hooge waarde van het gebouw uit kunsthistorisch oogpunt. Het werd monumentaal verklaard en het werk is tot een goed einde gebracht, zooals wij zullen zien.

Om duidelijk te doen zien, hoe het eertijds en hoe het nu ingericht is, plaatsen wij het hieronder het oude grondplan naast het tegenwoordige.

Thans is het een kruiskerkje. Het is volmaakt in denzelfden vorm, in 't zelfde materiaal, in denzelfden eenvoud vergroot en verbeterd. De hoofddoelen zijn thans, toren, voorhal, middenschip, dwarsschip, koor, kapel en sacristie. De twee zijtorens voeren door wenteltrappen tot het oxaal en het kinderbovenkoor. Het geheel is een rustig, lief en aantrekkelijk kerkje geworden!

Zooals men uit de opgenoemde indeeling kan zien, is met de ruimte gewoekerd; ze is liturgisch zoo zuiver als de omstandigheden dit toelieten ingericht en biedt meer dan eens zooveel ruimte als vroeger. Eerst iets over de gewelven. De stergewelven zijn vroeg-Gotisch, naar evenredigheid der ruimte kleiner en grooter; op het hooger gelegen koor het in roodbruin geaderd marmer uitgevoerd hoogaltaar, met bet kruis en de alpha en de omega in 't midden in wit en goud.

De communiebank in savonnière steen, uitgevoerd door Karel Lücker, van Roermond, eene voorstelling gevende van het woord des Zaligmakers "Komt allen tot Mij, die belast en beladen zijn en Ik zal u verlichten" heeft mij zijn werk zoo doen hoogschatten, dat ik aanraad het werk te gaan zien en zelf een oordeel te vellen of het werk aan het oog voldoet en tot den geest spreekt. Zoo is ook de eerste statie in savonnière gesneden en licht getint. In de thans Evangelische kerk te Treysa in Hessen zag ik voor eenige jaren dezelfde staties aan de buitenzijde der kerk als basreliëf. Ook in andere Hessische kerken. De glasvensters door den heer van Hellenrade, Herman Jozeph Rijksgraaf Wolff Metternich en zijne gemalin Amelia Schall Riaucourt uit de Saksische Rijksgravenfamilie geschonken zijn niet overladen en zeer zinrijk samengesteld. In het venster boven het hoogaltaar is Christus leerende, vergezeld van de vier oudste kerkvaders en de vier evangelisten; in de rechter en linkervensters van het schip de twaalf apostelen, ter rechterzijde in de hal de H.H. Lambertus en Bonifacius, ter linkerzijde de H.H. Servatius en Willebrordus. Aldus is de ontwikkelingsgeschiedenis der Kerk in het algemeen, en die van Nederland en Limburg in 't bizonder voorgesteld.

Rechts van het koor ligt een kleine halle, van buiten toegankelijk, de kapel der kinderen. Gedachtig aan het woord des Verlossers "Laat de kleinen tot Mij komen", is hunne plaats dicht bij het altaar, van waar zij de heilige handelingen van nabij kunnen volgen. De versiering

geborgen zijn: ook zijn daar vroeger oude munten en aarden potten gevonden, en men zegt, dat daar ter plaatse een klooster heeft gestaan.” Zoodra dit berigt tot mijne kennis kwam, was de begeerte om dien halsband te zien zeer levendig opgewekt, vooral omdat ik uit de beschrijving meende te mogen vermoeden, dat hij zeer overeenkomstig was met de zeldzame gouden halsbanden, die voorleden jaar te Velp gevonden en in de Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudh. van den heer NIJHOFF, Dl. VIII. St. 3. afgebeeld en opgehelderd zijn. Ik wendde mij dus tot den heer Commissaris des Konings in Drenthe, om aangaande dien vondst eenige nadere ophelderingen te mogen ontvangen en bepaaldelijk met de vraag: of gemelde halsband niet voor korten tijd herwaarts ter bezigtiging zou kunnen overgezonden worden. Reeds op den 5 Julij j. l. ontving ik een gunstig antwoord, vergezeld van afschriften van desaangaande verstrekte rapporten door heeren burgemeesters van Beilen en Meppel d.d. 23 en 30 Junij, die uitgenoodigd waren om het verlangde onderzoek in het werk te stellen. Die rapporten

bevestigden de mededeeling, door de nieuws-bladen omtrent de ontdekking bekend gemaakt, en er bleek tevens uit, dat de halsband gevonden was op een stuk groenland, eenige honderd schreden van de Beilensche kerk gelegen en toebehoorende aan den heer JAN ROELOFS HUNSE, aan wien de vinder, H. DE WILDE, het ontdekte onverwijld had ter hand gesteld, terwijl deze het aan den goudsmid DEWES te Meppel had verzocht, die het versmolten had.” Na deze mare beproefde ik het eenige mij overgebleven middel, om kennis te krijgen aan den juistten vorm en toestand van het vernietigde kunstwerk. Ik zond eene der gelithografeerde afbeeldingen van de Velpsche halsbanden aan den heer Commissaris des Konings voornoemd, met beleefd verzoek, om die ter bezigtiging te verstrekken aan iemand, die den Beilenschen halsband naauwkeurig gezien had, en om aan mij daarna te doen berigten, in hoever de vernietigde Beilensche gelijk kon geweest zijn aan eenen of meer der Velpsche? Het kort hierop ontvangen antwoord strekte tot bevestiging van het vermoeden, dat de Beilensche halsband overeenkomstig was geweest met de Velpsche, en wel in zulke mate, dat hij uit denzelfden tijd en van dezelfde afkomst moest zijn geweest. Dit bleek namelijk uit de volgende mededeeling van den Burgemeester van Beilen, aan wien de afbeelding der Velpsche halsbanden van wege den heer Commissaris voornoemd ter hand gesteld was: “De te Beilen gevonden halsband,” schreef hij, “komt bijna volmaakt overeen met fig. 3 der mij toegezonden teekening, behalve dat het knopje, waarmede hij werd gesloten, meer gelijk was aan dat van fig. 1, en dat er zich geene versierselen aan bevonden dan die, welke ook op het voorste gedeelte van no. 3, op de afbeelding aan weêrszijden aangebracht, ter hoogte van het begin van het platte gedeelte, op den te Beilen gevonden band niet te vinden waren.” Naar deze opgave kan men zich, de afbeeldingen der Velpsche voorwerpen ter hand nemende, eene tamelijk volledige voorstelling maken van den gouden halsband van Beilen, en wat door ons over den ouderdom en de afkomst der Velpsche stukken is in het midden bragt, mogen we met te meer vrijmoedigheid op den Beilschen halsband van toepassing achten, omdat nabij de plaats, waar die gevonden is, vroeger eene gouden munt ontdekt werd, die omstreeks uit denzelfden tijd was als de jongste der munten te Velp, die niet ver van de halsbanden gevonden zijn. Volgens het officêel berigt van den heer burgemeester van Beilen, was de halsband ontdekt op eene plaats “ongeveer vijftien ellen verwijderd van de plaats, waar voor vier of vijf jaren eenige (eene) gouden munten (munt) gevonden was.” en deze gouden munt was, volgens de daarvan gegeven beschrijving door den heer Mr. G. W. VAN DER FELTZ te Assen, in den Konst- en Letterbode van 1845, D. I, bl. 428-429, van een der drie Valentinianussen (vermoedelijk van VALENTIANUS I of II) in welk geval hij uit de laatste helft der 4de eeuw was. Hoogstwaarschijnlijk zijn halsband en munt gelijktijdig in den grond geraakt en de halsband zal althans niet ouder dan de munt zijn; en daar de halsband zoo naauwkeurig met de Velpsche overeenkwam en de Velpsche mede op grond van de in de nabijheid gevonden munten, tot de eerste helft der 5e eeuw gebragt zijn, zullen wij zonder vermetel te zijn den Beilenschen halsband tot dienzelfden tijd brengen mogen. Zoo worden wij niet slechts genoopt, om er een

27 januari 1870 **In de *Courr. de la Meuse* wordt medegedeeld**, dat bij het afbreken der oude kerk te Kessel onder het hoofdaltaar werd gevonden een eenigszins geschonden altaar van Romeinschen oorsprong. Dit altaar is vierkant, hoog 90 en breed 55 cM., van tufsteen, heeft een voetstuk en een fries, en is versierd met drie bas-reliefs. Het altaar schijnt toegewijd te zijn geweest aan Minerva, Juno en Hercules. Men meent althans op het vlak ter linkerzijde het beeld van Minerva te herkennen; het hoofd ontbreekt echter, gelijk ook aan de beelden der twee andere bas-reliefs. Op de rechterzijde is een vrouw afgebeeld, waar naast een pauw; dit zou Juno moeten voorstellen. De voorzijde is versierd met een figuur, die zeer beschadigd is. Om de forsche vormen van het beeld en het leeuwenvel, heeft men gemeend er Hercules in te zien. — De achterkant van het outer draagt noch sieraad noch opschik. — Al moge men de vermelding van deze vondst met dan met eenige reserve overnemen, zoo is zij merkwaardig genoeg, om er de aandacht op te vestigen. De *Courr. de la Meuse* wijst bij deze gelegenheid op het feit, dat menigmaal bij het afbreken van oude kerken, en vooral onder de hoofdaltaren, overblijfselen uit den heidenschen tijd, als standbeelden, votiefsteenen, altaren worden ontdekt, ja dat men zelfs menigmalen dergelijke oudheden in de muren der kerken vindt vastgemetseld, als b. v. in de St. Servaeskerk te Maastricht — en wie denkt hierbij niet aan den votiefsteen van Dodewaard?

19 februari 1870 **Romeins altaar met uitgehouwen beeldwerk te Kessel** [...] van den burgemeester te Kessel in Limburg, bericht over een Romeinsch altaar met uitgehouwen beeldwerk in de kerk aldaar.

1 januari 1871 DÉCOUVERTE D’UN AUTEL ROMAIN à Kessel près de Ruremonde.
[p. 189-199] <p><i>Non sibi res sed se submittere rebus.</i>   TACITUS. En démolissant, vers le mois de Décembre 1869, l’église paroissiale de Kessel pour en construire une nouvelle à sa place, on découvrit sous l’autel principal du chœur un ancien autel payen. L’église de Kessel dédiée au mystère de la Nativité de la S^{te}. Vierge était une construction gothique faite en pierres de tuf (<i>mergelsteen</i>) des environs de Maestricht; la situation du village sur le bord de la Meuse a sans doute beaucoup facilité le transport de ces matériaux. Elle datait de l’an 1460 (1). Cependant les fondements élevés en pierres brutes semblaient indiquer des constructions ayant précédé l’église gothique. Malheureusement, à l’époque de notre visite à Kessel, le tout était démolì et enlevé; il nous a été donc impossible d’avoir un indice certain sur la forme de ces substructions primitives. Seulement nous avons pu constater dans les gros blocs sortis de la terre, des fragments de tuiles romaines qui bouchaient les ouvertures laissées par l’irrégularité des cailloux de <i>l’opus incertum</i>. L’autel romain lui-même avait été transporté dans le jardin de la cure et portait des marques nombreuses de ce déplacement mal exécuté. Avant de décrire ce curieux monument disons un mot des autels payens en général. Les autels du paganisme (<i>ara, altare</i>) adoptaient différentes formes: il y en avait de carrés, de carrés longs, d’autres ronds, quelques-uns à plusieurs angles. Ils étaient de pierre, de marbre ou plus rarement de bronze. Au temple de Babylone il y avait un autel, dont parle Hérodote, fabriqué d’or sur lequel on n’immolait que des bêtes à lait. Selon Pausanias il y avait aussi des autels de bois et d’autres bâtis de briques ou de gazons. Il n’y avait pas de mesure fixe pour la hauteur des autels. On en trouve qui ne vont pas meme à la hauteur du genou, d’autres vont jusqu’à la ceinture des personnes, qui sacrifient. Il y en a cependant de bien plus élevés, surtout parmi les ronds, en sorte qu’ou a quelquefois peine à distinguer d’une simple colonne. Ces différences d’élévation s’observaient d’après Vitruve dans les sacrifices: les autels les plus hauts étaient pour Jupiter et les dieux célestes, et les plus bas pour Vesta, la Terre et la Mer. Mais cette distinction n’était pas d’un usage général.</p>

afstand van elkander zijn, en die, merkelijk dieper liggende dan de overige, kelders kunnen geweest zijn. Het is merkwaardig, dat beide deze kelders met eenen put voorzien zijn: de Oostelijkste heeft dien binnen in zijne muren, en deze put is in het vierkant gebouwd; bij den anderen kelder is de put, die ovaal gebouwd is, en op paalwerk rust, slechts weinige schreden verwijderd. Dit aanzienlijkste gedeelte der opgraving beslaat omtrent 80 ellen N. en Z., en 60 ellen O. en W. Verder heeft men, bij gedeeltelijke onderzoekingen van den grond, ruim 55 ellen meer Noordwaarts op, nog eene uitgestrekt stuk vloer, en nog ruim 70 ellen verder, dus meer dan 125 ellen van het eerstgenoemd, den grondslag van eenen langen muur gevonden, O. en W. loopende, en de geheele breedte van Arentsburg, (dat is omtrent 80 ellen) beslaande. Tot nog toe schijnt het, dat deze muur tot ringmuur van al het bovengenoemde diende, indien dezelve, niet tot een ander gebouw behoort. Dit is het eerste, welk de wandelaars van ’s Gravenhage komende ontwaren. Een weinig meer naar het Zuiden (omtrent 20 ellen) en wel bij het Oosteinde van den onderstelden ringmuur, moet een kleiner gebouw gestaan hebben, welligt met denzelven verbonden, waarvan vele brokken van kolommen in witten kalkachtigen steen bijeen gevonden zijn, doch waarvan de grondslagen, zoo ver men ten minste tot nog toe gegraven heeft, bijna geheel vernietigd waren. De bouwmaterialen, in het algemeen, zijn, zoo wel natuurlijke, meest Deutsche steen, als de bekende Romeinsche tigchels en pannen, alsmede lei voor de daken. Onder de pannen en andere gebakken steenen heeft men er vele met de merken van het XXXen sommige met die van het XVI. en X. Legioen; ook vele met het opschrift EX. GER. INF. (Leger van Neder-Duitschland) enz. Dat de kalkmuren gekleurd en sommige met wel geteekend bloemwerk versierd waren, getuigen een groot aantal gevondene brokken.

De overblijfselen van vloeren zijn van kalk met klein gestooten pannen. Mozaïke vloeren, waarvan in oudere berigten melding bestaat, zijn hier nog niet te voorschijn gekomen. De muren, in het thans opgegravene gedeelte, meestal tot op de grondslagen afgebroken zijnde, heeft men ook nog geene groote voorwerpen van kunst of van huisraad gevonden. Desniettegenstaande zijn er tallooze stukken van het fijne Romeinsche aardewerk, bekend onder den naam van terra sigillata, of, bij anderen, van terra samia, voor den dag gekomen, waaruit een dertig- of veertigtal met figuren, genoegzaam geheel heeft kunnen zamengesteld worden, en vele andere zoo ver, dat men het grootste gedeelte der teekening kan zien. Deze allen maken eene fraaije en leerzame reeks uit van kunstwerken valn het tijdvak der Romeinsche keizeren, in eene soort van vaatwerk, waarvan bijna nooit ongeschondene voorwerpen te vinden zijn. Eene andere reeks van 130 a 140 van deze, is gemerkt met namen der pottebakkers.

De brokken van ander pot werk zijn mede in zoo groot aantal, dat men, bij gissing, ver over de 2000 bodems van dezelve telt. Onder deze zijn een aantal fragmenten van de groote olie- en wijnkruiken, die van onder in eene punt eindigen, denkelijk de amphorae, of veelligt de dolia der Romeinen, welke insgelijks, of met heb ingedrukte merk der fabrijk, of met het ingekraste merk van hun gewigt voorzien zijn. Zeer veel gebroken glas komt ook te voorschijn, welke, aan de ooren, enz., te oordeelen, tot middelmatig groote flesschen behoord moet hebben.

De voorwerpen van huisraad en sieraad bestaan in brons, waaronder een klein liggend jagthondje uitmunt, en eenige kleedergespen, drie vingerringen, eenige schrijf-styli, koperen en ijzeren sleutels; alsmede een ijzer driehoetje waarbij eene soort van dito komfoor, een bronzen bekertje, en een slijpsteen schijnen te behooren; welke voorwerpen, alle vier in denzelfden waterput, in den eenen der kelders gevonden zijn. Doch wapentuig is er nog niet ontdekt. Van inscriptien bezit men nog niets dan fragmenten, gevonden onder de stukken van kolommen, bij den onderstelden ringmuur. Een andere brok steen draagt twee letters uit de middeleeuwen meest gelijkende naar Gothische.

Terwijl de Nestor der Hollandsche geleerden penningen van

qui accompagneront sa mort. Au moyen de ces renseignements, nous sommes déjà plus ou moins en état de juger du degré de confiance que nous pouvons accorder aux traditions que nos localités ont conservées de ces événements. Nous allons maintenant rechercher s’il n’existe pas quelques monuments anciens qui offrent de l’analogie avec ceux que nous observons dans la commune de Herten.

Sur la rive gauche de la Meuse, à une demi-lieue au-dessus de Maestricht, se voit encore une tour carrée absolument semblable à celle que nous avons décrite. La place où elle se trouve est nommée Lichtenberg, distante seulement de quelques pas de l’ancien château de Castert, que les antiquaires nomment Castrum Caesaris. La construction de ces deux monuments est attribuée, comme ceux de Herten, au général romain Drusus.

A deux lieues au-dessous de Ruremonde et encore sur la rive gauche de la Meuse, se voit le château de Kessel, le Castellum des Romains (1). N’était-il pas jadis semblable aux tours de Lichtenberg et de Herten?...

La tour, dite de Meurs, à Didam, pas loin de l’Yssel, nommée Berghvrede, démolie en 1609, était attribuée aux Romains. Elle était composée de pierre de tuf et avait deux étages; en haut était une trappe de fer. Dans le mur était une espèce de cheminée ou soubirail, allant en serpentant de bas en haut. On y trouva un squelette, gisant sur la paille, mais qui à l’approche des maçons tomba en poussière. Autour du squelette se voyaient différents petits vases, des ossements d’oiseaux et d’autres animaux. Une tradition, rapportée par l’historien Tesschenmacher (Annales Cliviae, Juliae, etc.), veut que ce fut le corps de Drusus, qui se trouvait dans cette tour (2). La ville de Doesburg, qui dans l’origine se nommait Droesburg, doit son origine au fort que Drusus y fit construire (3). Cette circonstance est rappelée dans les vers flamands suivants:

Danckt hebt, Romeynsche DROES, die aller eerst myn daelen, Verheft hebt uyt het stoff, en door myn Yssel stroom, Gevoert een schoone vloot tot aen de Embder paelen, Soo eygen loff wel past, ’k ben oud, en sterck, en vroom (4).

Les tertres ou tumulus étaient chez les Romains les monuments funéraires, sous lesquels ils ensevelissaient les grands capitaines, ou qu’ils érigeaient en leur mémoire.

C’est ainsi que nous avons vu, au rapport de Suétone, que l’armée de Drusus, à la mort de ce grand capitaine, lui éleva un tumulus, autour duquel les soldats devaient chaque année s’exercer à la course. D’après Dion Cassius, t. II, livre 5, cap. 2 (1), plusieurs tumulus furent érigés sur la rive du Rhin. C’est ainsi que nous voyons encore Germanicus, fils de Drusus, arrive en Germanie, au lieu où six années auparavant, les trois légions romaines commandée par Varus, avaient été massacrées, poser le premier gazon du tumulus sous lequel les restes de leurs infortunés compagnons furent ensevelis (2). A Mayence, il existe aussi un monument de Drusus, très-célèbre parmi les antiquaires.

Le long de l’ancienne chaussée romaine, qui conduisait de Bavai à Tongres, on voit plusieurs *tumulus*, qui souvent sont soutenus à l’intérieur par une voûte maçonnée formant un petit caveau. En 1747, on fit à Koninxheim, près de Tongres, l’excavation d’une de ces éminences; on y déterra une superbe urne, représentant un poisson; elle contenait des ossements et les cendres d’un cadavre brûlé; elle portait cette inscription: *Carine, fil mi rarissime*. - Carinus, mon très-cher fils (3). De semblables tertes se trouvent à Branchon (endroit traversé par la chaussée qui se dirige de Bavai sur Tongres), à Walhain, à Avernas, à Wasmont, et près de Tirlémont.

Dans la commune d’Alphen on voit plus de vingt *tumulus* ou sépultures anciennes, ayant 5, 6 et 7 pieds de hauteur au-dessus du sol et de 150 à 200 pieds de circonférence à la base. Dans les années 1791 et 1792, l’abbé de Tongerloo, G. Hermans, en fit fouiller quelques-uns et y trouva plusieurs urnes remplies de cendres et d’ossements brûlés.

Pas loin de s’Heerenbergh, à une lieue d’Emmerich, se trouve encore

der drie wanden is door eene kunstenaarse van den eersten rang, mejuffrouw Willebeec Le Maire ondernomen.

De omtrekken der voorstellingen zijn in den randsteen ingesneden; de beelden zelf worden licht voornamelijk in de blauwe gamma getint. Het werk is ongeveer op dezelfde wijze gemaakt, als men dit op de Egyptische monumenten op monolithen, rotsgraven, en friezen ziet, ingerkfd op den vlakken wand. Ook zijn de meeste figuren ter zijde voorgesteld en met eenig onderscheid van bewegten herhaald. De hoofdfiguur staat meer naar den toeschouwer gewend. Daardoor krijgt men eene samentrekking der aandacht op de hoofdfiguur en in de andere eene weldoende rust.

Wie van eene dergelijke voorstelling zou verwachten, dat zij den toeschouwer door haar mechanisme koud liet, vergist zich. Zij spreekt tot u als een openbaring van innemende bekoorlijkheid, van overtuigend werken op den geest.

Het Christuskind predikt voor eene dubbele schare kinderen. Men moet de uit het opzien naar den kleinen leeraar sprekende eerbied waarnemen, de moedertrots zien der H. Maagd, het vertrouwen van den H. Joseph beschouwen, om bij dien eenvoud van lijn de kracht der voorstelling te gevoelen. De uitvoering heeft mij verzoend met de methode en mij weer nader gebracht tot Toorops ideale kunst, waarmede ze gemeenschappelijke trekken heeft. Het figuurtje van den kleine, die in verbazing de handjes en de armen uitstrekt naar ’t Christuskind is heerlijk, ook die van de H. Maagd en den H. Franciscus. De kunstenaarse heeft het voorgestelde doel bereikt: zij spreekt tot den geest der kleinen een bevattelijke en beminnelijke taal. Nog meer zouden wij kunnen vertellen van de inrichting. Ook van het prachtige schilderstuk, naar men zegt van Frans Wouwen, dat de Heiland aan het kruis voorstelt.

Nog altijd strekt Hij de armen uit als om allen tot zich te trekken. Ook naar het kleine kerkje, dat nu zoo prachtig hersteld is, maar waaraan nog zooveel aan gewichtige zaken, doopvont, orgel, glas en meubelen ontbreekt. Veel hebben rector Conraedts en zijn opvolger ondernomen, door velen zijn zij gesteund, maar de kosten zijn groot. Het werk is erkend als een werk van algemeen christelijk historisch en oudheidkundig nut. Volgende geslachten zullen dankbaar zijn voor het behoud van dit monument. Is het dan te veel gezegd als wij het eenig monument van vroeg-christelijke kunst nog eens warm in den steun van allen aanbevelen. 5 en 6 Augustus zal er feest zijn in Asselt bij de plechtige ingebruikneming. Dan zullen autoriteiten, muziek- en kunstvereeningen hand aan hand gaan met den rector van Asselt en de bewoners, om dien dag als een merkwaardige te doen boeken in de annalen van Limburgs gewestelijke geschiedenis. Het einde bekrone het werk onder Gods zegen. A. F. VAN BEURDEN. Roermond.

1 juli 1926 van voor 1848? Reukflesje uit Heel Rector R. Driessen te Heel schonk een goed bewaard "balsamarium" of reukfleschje, dat aldaar gevonden was in een Romeinsch brandgraf.

AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM. De Gallo-Germaansche urn, welke gevonden was bij de Kapel in ’t Zand te Roermond en door den heer H. Rayman aan ons Museum werd geschonken (zie Maasg. 1827 [1927?], blz. 10), heeft in het Museum haar plaats ingenomen, na eerst hersteld te zijn geweest in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. De heer Frits Smeets te Echt, die eene nauwkeurige studie heeft gemaakt van de vindplaatsen van oud aardewerk te Echt en omstreken, schonk aan ons Museum eene verzameling fragmenten, hoofdzakelijk van Gallo-Germaansche vaatwerk. Die schenking wordt zeer op prijs gesteld, omdat zij van belang is voor de studie van de praehistorische nederzettingen in Midden-Limburg.

BEDE OM HULP. Het oude kerkje te Asselt, dat in het najaar door ons Genootschap werd bezocht, wordt in zijn voortbestaan bedreigd. Wij bevelen dan ook dringend de lezing aan van de hierbij gevoegde circulaire en

gelijken ouderdom, maar ook eene gelijke bestemming, afkomst en zeldzaamheid aan toe te kennen als aan de Velpsche, en ik mag daarom, ten aanzien hiervan, verwijzen naar hetgeen in voormelde Bijdragen, t. a. pl. nopens de Velpsche halsbanden is in het midden gebracht, en waarvan het resultaat was: “dat de groote ringen (halsbanden) halsringen geweest zijn van mannen, terwijl er door één persoon soms meer tegelijk, over elkaar, gedragen kunnen zijn; dat zij eenen niet-Romeinschen barbaarschen kunststijl vertoonen, en meest overeenkomen met voorwerpen in het Noorden, bepaaldelijk in Lijfland gevonden (zie KRUSE, Necrolivonica (St. Petersburg 1842) Taf. 4, fig. N, Taf. 27, 8 en Taf. 41, 3), en dat hunne zeldzaamheid zoo groot is, dat ringen aan deze gelijk nog nergens elders gevonden zijn.

Hoe die halsbanden soms over elkander gedragen werden, kan men zien aan het Lijflandsche skelet uit Aschenrade, ook afgebeeld bij BÄHR, Gräber der Liven, (Dresden 1850, 4°) Taf. 1, fig. 8. Daar door mij in de voormelde Bijdragen was aangeteekend, dat KRUSE in zijn Necrolivonica den bepaalden volksstam niet had aangewezen, van welken de door hem vermelde Lijflandsche oudheden uit Aschenrade afkomstig waren, zij hier nog opgemerkt, dat KRUSE die voorwerpen in het algemeen voor Skandinavisch-Noormannisch gehouden heeft, een gevoelen, dat hem later door BÄHR, l. c., zeer betwist is; want deze heeft trachten te bewijzen, dat zij van de vroegste bewoners dier streek, de Livische Finnen, afkomstig zijn, welk volk zijne beschaving op een eigen weg, door handel en scheepvaart, uit Azië, vooral aan den Ural, zou hebben ontleend, waarvoor ook de oudheden, te Aschenrade en elders in Lijfland gevonden, bewijzen bevatten zouden. “De beschaving dier Lijflanders”, zegt BÄHR, “behoort dus niet als eene dochter der Romeinsche of Skandinavische, maar als eene geringere zuster van die beiden aangemerkt te worden (S. 29. 45. 46)”. Dit laatste gevoelen kan ik slechts onder de voorwaarde omhelzen, dat die geringere zuster niet zonder Skandinavisch-Germaanschen en laat-Romeinschen invloed is opgegroeid, hetgeen mij uit den aard van sommige der gevonden voorwerpen duidelijk is gebleken. Op grond van de in Lijflandsche graven gevonden munten, behooren die graven, volgens BÄHR S. 51, met tamelijke zekerheid tusschen de 8ste en 12de eeuw, “zonder evenwel eene vroegere gebruikmaking (dier graven) buiten te sluiten.” Hoe veel vroeger de oudste voorwerpen opklimmen word [!] niet gezegd; misschien was dit wel bij benadering te bepalen; het komt mij niet geheel onwaarschijnlijk voor, dat daar Scytische voorwerpen tusschen zijn, zijnde ook de Scythen tegen ’t einde der Vde eeuw van de noordzijde der Zwarte Zee door Germanen en Slaven deels noordwaarts, deels naar de streken om den Ural, deels naar de landen aan de oostzijde van de Botnische golf en de Oostzee verdrongen. (Zie de uiteenzetting hiervan door Prof. KEIJSER, te Christiana, kort bij A. RETZIUS, over den vorm van de schedels der bewoners van het Noorden, Stokholm 1842; uit het Zweedsch door Prof. J. VAN DER HOEVEN). De genoemde werken van KRUSE en BÄHR, thans hoofdbronnen voor de Lijflandsche oudheden, zijn hier te Leijden niet aanwezig; ik heb ze slechts even van den boekhandel ter inzage gehad en te kortstondig kunnen raadplegen om de gevolgtrekkingen dier schrijvers grondig te kunnen toetsen of daaraan nieuwe toe te voegen. Een eenigzins uitvoeriger berigt over den Beilenschen halsband is door mij gegeven in het eerlang uit te komen 4de Stuk, VIII Dl. der Bijdragen voornoemd. Leijden, den 7 Oct. 1852

18 november 2015 Geachte mijnheer Pauts, Op 7 oktober 1852 wordt door L.J.F. Janssen een verslag gemaakt betreffende de halsband van Beilen. Dit verhaal vertoont wel wat parallellen met de vondst van de Peelhelm. Ik heb het boekje overgetikt op 2 A4tjes, zie bijlage. Daarin wordt verwezen naar een soortgelijke halsband gevonden in Velp. Is dit voorwerp bij u in bezit? Janssen schrijft er elders klaarlijkelijk ook over. Het genoemde boek van Baehr is door Google ingescand. 20 november 2015 Nee, het RMO heeft sinds 1953 alleen de 4 ringen van Olst, gevonden in 1916. Twee muntsieraden uit Velp (collectie van De Nederlandsche Bank) waren in 2014 als tijdelijk

Aux jours solennels, on ornaît ces autels de guirlandes, donnant à chaque dieu les feuilles et les rameaux de l’arbre favori qui lui était consacré. A l’autel de Jupiter on employait les feuilles de hêtre, à celui d’Apollon le laurier, à celui de Minerve l’olivier, à l’autel de Venus le myrthe, à celui d’Hercule le peuplier, à celui de Bachus le lierre, à celui de Pan des feuilles de pin. Ces guirlandes de feuilles s’appelaient *verbenae*; on les distingué en général sur les autels qui ornent les médailles, les monnaies et les marbres antiques. Virgile appelle dans le vers suivant ces couronnes, des colliers: *Saepe deum nexis ornatae torquibus arae*. De même on ornaît de fleurs et de branches les temples et les victimes pour le sacrifice.

C’était devant les autels que se faisaient les traites et les serments, pour les rendre plus inviolables. On touchait les autels en jurant, dit Cicéron, pour rendre les jurements plus solennels. C’était devant les autels que se célébraient les noces et se liaient les amitiés les plus étroites. Les exemples en sont fréquents dans les auteurs. Les autels enfin ont été des lieux d’azyle dans le paganisme comme dans le Christianisme. Il étaient généralement placés dans les temples, devant les statues des divinités en l’honneur desquelles ils étaient érigés. Cela se pratiquait, dit Vitruve, afin que ceux qui priaient et sacrifiaient eussent toujours les divinités devant les yeux. Les autels se trouvaient au milieu du temple, ou contre les murs.

Il y avait aussi des autels hors des temples. A Rome il s’en trouvait beaucoup dans les rues et sur les places publiques. C’était sur une place publique d’Athènes que S. Paul rencontraît l’autel dédié au *Dieu inconnu* (1). Des autels étaient encore élevés dans les *lucus* ou bois sacrés devant la statue de la divinité à laquelle le bois était dédié, près de la porte des temples et dans *l’impluvium* ou cour intérieure des maisons particulières. C’est sur les autels de cette dernière classe que la famille sacrifiait aux Pénates.

Le sommet des autels était régulièrement pourvu d’un cavité pour allumer le feu, ou pour placer les fruits les offrandes ou les victimes. Dans les autels pour les sacrifices et des libations on remarque en outre un orifice pour la décharge des liquides. Plusieurs comme celui de Kessel étaient ornés de sculptures représentant les dieux en l’honneur desquels, ou dans les temples desquels il étaient érigés. L’*ara* de Kessel est en monument mutilé vers le sommet et dont la cavité a disparu. Mais à en juger par ses proportions restreintes et le manque d’orifice pour la décharge des liquides il nous semble avoir servi à recevoir des offrandes des fruits, ou à brûler des encense; la table est trop petite pour y faire la moindre immolation sanglante. L’autel en question forme ene colonne carrée haut de 0,90 et large de 0,55 centimètres [=meter!]. Il a été construit en gré blanc et fin et est orné d’une base, d’un fût et de trois bas-reliefs. Le monument a été érigé dans l’intention de se rendre propices trois puissantes divinités de l’Olympe: Minerve, Junon et Hercule.

L’exécution artistique de l’autel est si soignée que nous n’hésitons aucunement à en placer la confection vers le haut empire, dans le premier ou le second siècle de l’ère chrétienne. Cette belle exécution ainsi que le gré exotique dont il a été fabriqué font supposer qu’il n’a pas été sculpté dans le pays. Peut-être est il venu du sud, par la Meuse ou la route consulaire de Paris à Tongres et Nymègue. Les sculptures qui le décorent se partagent dans l’ordre suivant.

Dans le cadre de la face gauche se trouve représentée Minerve, armée d’une lance dont le haut bout ne se voit plus; de la main gauche elle appuis son bouclier sur une colonne. La déesse est ornée d’une robe longue jusqu’aux pieds et recouverte d’un manteau. La draperie est fort soignée; malheureusement la tête manque à cette statue comme aux deux autres qui décorent l’autel. Notre bas-relief représente la déesse sortant toute armée du cerveau malade de Jupiter:

De capitis fertur sine matre paterni

Vertice cum polype prosiliisse suo.

Ovid. Fast. 3, 841.

De capitis fertur sine matre paterni

Elle doit à cette origine extraordinaire d’avoir été honorée à la fois comme déesse de la guerre et de la sagesse. César et Tacite ont placé Pallas ou Minerve, au nombre des divinités adorées par les Gaulois et les Germains (Voyez fig. 2 litt. A.)

Sur la deuxième face se trouve représentée la reine de l’Olympe,

Constantinus, en zelfs van Valentinianus vermeld heeft, als op Arentsburg gevonden, zijn er, bij de tegenwoordige opzettelijke opdelving, nog geene latere, dan van Maximinus Pius aangetroffen. Van deze zijn er verscheiden zilveren bijeen gevonden, met die van deszelfs naast voorgangers Septimius Severus, Caracalla, Alexander Severus en Julia Mamaea, alle in den kelder met den put. Nog eene andere plek heeft eene dergelijke vondst opgeleverd; doch over het algemeen is het grootste gedeelte derzelve in brons van de eerste en tweede grootte, van de eerste keizers, en verspreid gevonden. Doch ook van veel lateren tijd zijn een paar stuks in zilver te voorschijn gekomen, de een van Jan I, Graaf van Holland, de ander van Maximiliaan en Filips van Oostenrijk, en dus van de XIII. en XV. eeuwen.

Zoo ver zich het gevondene gebouw thans laat beoordeelen, gelijk hetzelve het meest naar de Romeinsche villae, of lustplaatsen in Engeland, waarvan verscheidene opgedolven en in plaat uitgegeven, doch bij vele oudheidkundigen, op het vaste land niet bekend [z]ijn. Gelijkenis met de Romeinsche legerplaats bij Neuwied, onlangs door de Heeren Dorow en Hundeshagen op nieuw uitgegeven, is nog weinig bespeurd, ten zij veeligt de twee middelste nog onvolledig bekende gebouwen van die legerplaats daartoe in aanmerking zouden komen. Zeker is het althans, dat de Romeinsche sterkte aan den mond des Rijns, het huis te Britten, thans door de zee verzwolgen, geenszins overeenkwam met het gesticht bij Voorburg, en veel kleiner was dan dit. Immers maakt het thans ontdekte, en zelfs de geheele grond van Arentsburg slechts een gedeelte uit van het Romeinsche gebouw, vermits de grondslagen ontwijfelbaar onder de aangrenzende eigendommen voortloopen. Doch jammer is het, dat eene in den jare 1771 geschotene sloot langs het voetpad, en dus dwars door Arentsburg, en dwars door het oude gebouw heen loopt, en derhalve een gedeelte der grondslagen vernielende, juist het verband van de hoogere met de lager liggende gedeelten heeft afgebroken, welk nu zeer moeilijk in teekening te herstellen is, doch wellicht, in geval van voortzetting der opdelving, duidelijker zal worden.

Tot de beschrijving en uitgave met platen van deze belangrijke oudheidkundige ontdekking op Lands kosten, heeft Z. M. goedgunstig vrijheid gelieven te verleenen.

C. J. C. REUVENS.

un *tumulus*, qui porte le nom de *Montverland* (1). D’après Knippenberg, on a découvert à Heel, situé sur la rive droite de la Meuse, presqu’en face de Herten, des fragments d’une déesse romaine et plusieurs médailles (2).

Dans la commune de Xanten ont été déterrées les deux médailles frappées en l’honneur de Drusus, et dont on a vu le dessin sur la planche placée en tête de notre notice (3). Nous y avons encore joint le dessin d’une autre médaille frappée en l’honneur de Drusus, et qui a été découverte à Oedelem, près de Bruges; on lit autour de la tête: *Nero Claudius Drusus Germanicus Imp.* Au revers, Drusus est représentè tenant de la main droite une branche d’olivier ou de laurier; il est assis dans une chaise curule, placée sur différentes dépoUILLES, enlevées aux ennemis. On a voulu marquer, par cette emblème, les victoires remportées sur les Germains. La légende porte: TI. CLAUDIVS CAESAR AVG. TR. P. EMP. S. C. - Goltzius attribue cette médaille à Tibère; mais les autres antiquaires conviennent assez généralement, que Claude, devenu empereur, la fit frapper à la gloire de Drusus, son père. C’est ce que l’inscription nous apprend et que Dion Cassius confirme (4). Nous venons de montrer ce que l’antiquité nous a légué en objets qui nous ont paru avoir quelque rapport avec les monuments de Herten, et l’on sera déjà convaincu de l’analogie évidente de ces dernier monuments avec d’autres existants dans nos contrées et qui ont été construits par ou pour le grand Drusus. Nous n’avons plus que quelques mots à dire; ils expliqueront peut-être cette partie de la tradition conservée à Herten, qui veut que son nom soit dérive de celui d’une déesse romaine.

Il n’existait point à notre connaissance de déesse du nom de *Herta*, mais bien une du nom de *Horta*; au reste, cette légère différence dans l’ortographe ne nous semble nullement condamner la tradition, car la corruption des noms a été généralement plus forte qu’elle ne le serait dans ce cas-ci; de plus, ce qui semble au contraire appuyer fortement la tradition précitée, c’est que la déesse *Horta* était regardée par les Romains comme celle *qui inspirait aux jeunes gens l’amour de la gloire*. Pouvait-on mieux placer son temple qu près d’un camp, prs d’un fort et près d’un tombeau de Drusus?... M. J. W.

(1) Histoire universelle ancienne et moderne, tom. X, pag. 57 et suiv. (1) L. ANNAEI FLORI, Rerum romanarum, lib. 4. “Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset! Magis turpiter amissa est, quam gloriose acquisita. Sed quatenus sciebat patrem suum Caesarem, bis trajecto ponte Rheno, qaeasisse bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam. Et factum erat, si Barbari tam vitia nostra, quam imperia, ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus, primos domuit Usipetes. Inde Tenchteros percucurrit et Cattos. Jam Marcomannorum spoliis insignibus quemdam editum tumulum in tropaei modum excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Suesvosque et Sicambros pariter aggressus est, qui, XX centurionibus incrementis, hoc velut sacramento sumperant bellum; adeo certa victoriae spe, ut praedam in antecessum pactione dividerint. Cherusci uquos, Sueve aurum et argentum Sicambri captivos elegerant: sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora torques eorum ipsosque praedam divisit et vendidit. Praeterea in tutelam provinciarum praesidia atque custodias ubique disposuit per Mosam flumen, per Albim per Visurgim. Nam per Rheni quidam ripam L amplius castella direxit; Bonnam et Geldubam pontibus junxit, classibus firmavit. Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra, coelum ipsum milius molliusque solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alias, senatus cognomen ex provincia dedit.

(1) SUETONIUS. Claudius... atque expeditione repetita, supremum diem morbo obiit in aestivis castris, quae ex eo sceterata sund appellata. Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad urbem devectum sepultumque est in campo Martio. Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Gaaliarumque civitates publice supplicarent. Praeterea senatus, inter alia complura, marmoreum arcum cum tropaeis via Appia decrevit, et Germanici cognomen ipsi posterisque ejus. Fuisse autem creditur non minus gloriosi, quam cicilis animi. Nam ex hoste super victorias opima quoque spolia captasse, summoque saeplus discrimine duces Germanorum tota acie insectatus: nec dissimulasse unquam, pristinum

hopen, dat de bede om eene kleine bijdrage niet onverhoord zal blijven. De Red.

11 juni 1932 GESCHIEDENIS VAN ASSELT [...] Toen de paters Trappisten der abdij van Achel onlangs een onderzoek begonnen naar de bezittingen, die gedurende de Franse Revolutie voor hun klooster verloren gingen, in de hoop het oude altaar weer te kunnen reconstrueeren in zijn ouden vorm werden zij van Deurne naar Asselt verwezen. Zij vonden er het betreffend altaar niet meer, maar wel resten er van in het Museum, aan oude foto's erkenden zij het. De beschrijving die zij er van gaven en hadden kwam in alle details overeen met het oude altaar van Asselt, het schilderij dat er toe behoord had als retabel, vonden zij terug thans ingeraamd als kostbaar stuk. Ofschoon de paters de noodige overtuigende bewijzen overlegden en het gaarne weer in hun bezit hadden, moesten zij toch wijken voor het Asseltsche argument, dat zijn rechten op dit stuk, als reeds lang verjaard, kon handhaven. Bij de onderhandelingen bleek verder, dat de mogelijkheid niet uitgesloten is, dat men in den Asseltschen Christus een werk van den vermaarden Titiaan (1477—1576) heeft te zien Deze toch onderhield met de Trappisten-orde te zijner tijd vriendschappelijke betrekkingen, en Achel kluis beweert uit rekeningen, dat het bewuste schilderij een stuk van den Italiaanschen meester geweest is.

14 augustus 1936 Oudheidkundige vondsten te Swalmen (L.) De laatste weken zijn te Swalmen (L.) oudheidkundige onderzoekingen ingesteld op de Wijlerheide, door het rijksmuseum van Oudheden te Leiden, ander leiding van den conservator dr. F. C. Bursch. Den afgeloopen winter waren hier n.l. bij de ontginningswerken eenige urnen gevonden; doel van 't onderzoek was nu den aanleg en omvang van het urnenveld na te gaan. Bij dit onderzoek kwamen weer verschillende urnen voor den dag, die tezamen met de reeds vroeger gevonden exemplaren een duidelijk beeld gaven der verscheidenheid in vorm en versieringswijze. Alle gevonden urnen zijn fraai versierd, hetzij met diep ingekerfde geometrische ornamenten, hetzij eenvoudig met vertikale vingerdrukken. Vorm en versiering duiden op een vroeg stadium der urnencultuur, overeenstemmend met bijv. de urnetypen, voor eenige jaren te Vlodrop gevonden.

Van groot belang was het constateeren van talrijke grafheuvels in dezelfde omgeving, waarvan dit jaar een 8-tal werden onderzocht. Deze stammen uit een veel vroeger tijdvak en behooren tot de zgn. bekercultuur. Afgezien van een enkele vondst aan aardewerk, is dit het meest zuidelijk punt in Nederland, waar men tot op heden deze cultuur aantrof. De heuvels dienden als grafmonument voor één of (zelden) meer dooden, die in het centrum werden bijgezet en zij bevatten steeds de sporen van een verganen grafbouw. In de meeste gevallen was hier deze grafbouw koepelvormig, meestal uit hout gebouwd, éénmaal bijzonder fraai en duidelijk kenbaar, uit plaggen.

In één geval was de houten koepel tweemaal concentrisch ten opzichte van elkaar in den heuvel te constateeren. Een andere heuvel vertoonde rondom den likkuil een krans van afwisselend dubbele en enkele palen.

In het graf, dat soms niet in den vasten bodem was gegraven, werden enkele duidelijke afteekeningen der bijgezette lijken aangetroffen, in hurkhouding, met opgetrokken knieën op hun zijde liggend en steeds naar het Oosten georiënteerd. Tweemaal kwam het voor, dat twee dooden, boven elkaar liggend, op deze wijze duidelijk aangewezen konden worden.

In een der heuvels was later, nadat de oorspronkelijke houten grafbouw door vermolming was ineengestort, een doode in gestrekte houding liggend in een door vuur uit den boomstam ingegraven. De vondsten waren hier zeer rijk. In totaal werden 11 stuks vaatwerk gevonden, w.o. uit één graf 4 en uit de beide dubbelgraven resp. 3 en 2. Alle bekera hadden een gebogen S vormig profiel en waren met

bruikleen op onze tentoonstelling "De Gouden Middeleeuwen". Over Velpse sieraden is er op Internet voldoende te lezen, o.a.: http://www.velpschecourant.nl/wb/pages/over-velp/crfgoed-van-velp/archeologie-in-velp/goudschat-van-velp.php

29 augustus 1981 [...] **A: de prehistorie.** RHENEN, werktuigen van de 'oermens', over vuistbijlen en de Eemzee, de laatste ijstijd; USSELO EN GELDROP, Twee kampplaatsen uit het eind van de ijstijd, rendierjagers in de toendra; BERGUMERMEER, een basiskamp in het oerwoud, leven en landschap in de midden-steentijd; ELSLOO EN STEIN, de eerste boerendorpen, oorsprong en verbreiding van akkerbouw en veeteelt; RIJCKHOLT, vuursteenmijnen in het krijtland, vuursteen: het staal van de steentijd; BERGSCHENHOEK (kennelijk ook bekend door andere dan kerkelijke zaken!), een jacht kamp van de eerste deltabewoners, West-Nederland in de steentijd; DROUWENERVELD, een hunebed is meer dan een hoop grote stenen, huizen voor de doden - aanzien voor de levenden; LUNTEREN, een grafheuvel van de klokbekermensen, wie waren de bekermensen?; VOORHOUT EN BERG EN TERBLIJT, schatten in de bronstijd, het brons - ambacht en handel; HET GROOTSLAG, bronstijdboeren op de Westfrieze zeeklei, het bedrijf van de bronstijd-boer; BARGEROOSTERVELD, een planken voetpad in het veen, over hoogvenen en veenvondsten; HAPS, urnen onder de nieuwbouw, rangen en standen, ook in het graf; HET HIJKERVELD, akkers uit de ijzertijd, ijzertijd-boeren op de zandgronden; EZINGE, het binnenste van een terp, de herkomst van de Friezen; DE MAAS TUSSEN LITH EN ROSSUM, Batavenspullen van een baggeraar, Kelten en Germanen, het eind van de prehistorische tijd. B: de Romeinse tijd. NATUUR EN LANDSCHAP; MET ÉÉN BEEN IN DE HISTORIE; VELSEN, een vlootbasis van de Romeinen, de aanval op Germanië, VALKENBURG, een fort bij de Noordzee, garnizoenen graven zich in langs de Rijn; NIJMEGEN, van hoofdkwartier tot hoofdstad, steden en gewesten; VOERENDAAL, een villa in het heuvelland, de Gallo-Romeinse hereboeren; TEXEL, wonen op het wad; RIJSWIJK, een nederzetting van de Cananefaten, de romanisering van de inheemse bevolking; ZWAMMERDAM, platbodems in de Rijnbedding, verkeer en handel te land en over het water; COLIJNSPLAAT, altaren voor Nehalennia, van de goden niets dan goeds; HALDER, een lokaal pottenbakkerscentrum, tussen ambacht en industrie; ESCH, rijke graven onder het mes, dood en begraven; WIJSTER, een dorp in het vrije Germanië, vriend, vazal... of vijand?; MAASTRICHT, een bolwerk in het achterland, de nadagen van het keizerrijk. zal menig lezer prikkelen om er meer van te weten! Het is ondoenlijk om elk onderwerp te bespreken. Bovendien is dat niet mogelijk, omdat voorlopig iedere recensent 'maar' drie plukjes hier en daar uit het boek heeft gekregen, maar ik weet dat deze 'katerntjes' wel representatief zijn. Wel moet ik hierdoor voorbijgaan aan de hoofdstukjes over dateringsmethoden, ijstijden en de ouderdom van vuistbijlen (om maar eens wat te noemen, waarover men lang niet eenparig denkt) en me werpen op datgene, wat ik dan wel heb ontvangen. C: de Middeleeuwen (onder de titel: Nederland krijgt vorm). HOE ZAG HET LAND ERUIT; TIEN EEUWEN MIDDELEEUWEN. MEERVELDOVEN, kolonisten begraven hun doden, rijen

Junon. C’est une matrone qui a de [???] la majesté. Elle tient de la main droite une patère pleine pour sacrifier sur un autel à côté, où flambe une offrande. L’oiseau symbolique de Junon, le paon, se trouve à côté de la tête. Son costume quoiue trainant et ample est plus modeste que celui de la virginale Minerve. Junon était la sœur et la femme de Jupiter, comme elle l’affirme elle-même dans ce vers de Virgile:

Ast ego, quae divum incedo regina, Jovisque

Et soror et conjux.

Aeneid. I, 50.

Elle était en outre mère de Mars et de Vulcain. On la représente comme reine du ciel, le sceptre à la main. Son culte était fort répandu dans les Gaules (Voyez fig. 2. litt. B.)

La figure la plus mutilée est celle d’Hercule, qui orne la face de devant. Le fils de Jupiter et s’Alemène n’est reconnaissable qu’a la belle et forte taille de ses membres nus et à la dépouille du lion Néméen qu’il tient dans le bras gauche. On sait que cette peau rendit Hercule invulnérable. L’auteur de l’autel de Kessel a représenté dans son œuvre le repos du dieu après le combat.

Les Germains se vantaient, dit Tacite (1), qu’Hercule vint en leur pays au temps de leurs pères. Ils chantaient ses louanges en s’acheminant au combat, comme du plus vaillant guerrier qui ait jamais été sur la terre. A Mars et à Hercule ils sacrifiaient de préférence des animaux choisis (1). (Voyez fig. 2 litt. C.)

La quatrième face de l’autel est sans ornements et sans inscriptions; elle était probablement destinée a être placée contre les parois du temple ou contre un mur quelconque.

L’idée de la personne qui a érigé ce monument est assez bizarre. On y voit la jalouse Junon à côté de Minerve, son émule au banquet de Paris, avec Hercule a qui la même Junon avait juré une haine immortelle. L’auteur du monument a-t-il voulu peut-être ménager la chèvre et le chou en plaçant sur le même autel des divinités contraires? En tout cas il a voulu honorer le principe de la force physique; ce qui nous fait que le dédicant était un légionnaire. Cependant il n’est pas rare de trouver la figure de ces divinités représentée côte à côte sur le même monument et leurs noms formules dans la même dédicace.

San quitter les bord charmants du Rhin en de la Meuse, nous citons à l’appui de notre thèse les autels et les pierres votives suivants. A Voorburg en Hollande on trouva une dédicace à Junon la reine, à Minerve et au Genie du lieu; à Cleves une à Jupiter, Junon et Minerve; près de Cologne à Junon, Hercule et Silvain; à Andernach, à Junon, Mars et Hercule, à Kreutznach à Jupiter, Junon, Mercure, Hercule et Minerve, et une autre à Hercule, Junon et la Fortune; à Mayence une à Junon la reine, la Fortune et Minerve (2). On voit même sur une de ces dédicaces représentées à la fois les trois divinités de Kessel; c’est la première de Kreutznach, près de Bonn. Dans les substructions d’une forteresse romaine située dans la proximité de la même ville, on découvrit en 1863 un autel romain haute de 0,34 centim. et large de 0,15 centim. [meter!], dont les quatres faces étaient ornées de la manière suivants: première face, Junon debout, tenant de la main gauche le sceptre et de la droite une patère, à ses pieds le paon. Deuxième face, Minerve tournée un peu de côté était ornée du casque et d’une tunique longue et trainante, de la main gauche elle tenait la lance et de la droite le bouclier. Troisième face, Mercure orné du chlamis, (le petasus n’était plus reconnaissable), tenait sur le bras gauche le caducée et dans le main droite la bourse. Quatrième face, Hercule regardant vers la gauche tenait de la main droite la massue dont le gros bout reposait à terre devant son pied droit, de la gauche il soutenait la dépouille du lion (1). On le voit, les exemples et les analogies ne manquent pas pour prouver que le culte réuni de Junon, Minerve et Hercule était assez en vogue dans nos contrées.

Une autre observation que nous avons à faire sur l’autel de Kessel, concerne le lieu de la trouvaille.

En Allemagne, en France et en Belgique on trouve fréquemment cachés, soit sous les fondements, soit dans le mur, soit dans l’église même, surtout sous les autels, des statues mutilées, des arae, des cippes, des pierres votives ou d’autres objets du culte payen de nos pères. Le même phénomène se voit dans nos environs.

se reipublicae statum, quandoque posset, restitutum. Unde existimo, nonnullos tradere ausos, suspectum eum Augusto, revocatumquw ex provincia, et, quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne praetermitterem, retuli, quam quia verum aut verisimile putem; quum Augustus tantopere et vivum dilexerit, ut coherendum semper filiis instituerit, sicut quondam in senatu professus est, et defunctum ita pro concione laudaverit, ut deos precatus sit, similes ei Caesares suos facerent, sibiqiw tam honestum quandoque exitum darent, quam ilii dedissent.Nec contentus elogium tumulo ejus versibus [â?] secompositis exsculpisse, etiam vitae memoriam prosa oratione somposuit. Ex Antonia minore compures quidem liberos tulit; verum tres omnino reliquit, Germanicum, Livillam, Claudium.

(2) Selon Tite-Live, ce fut par les soins de Néron-Tibère, frère de Drusus, que le corps de celui-ci fut transporté à Rome et enseveli dans le tombeau de C. Julius.

(1) Claudius. Oceanum septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit: trans Rhenum fossas novi et immensi operis effecit, quae nunc adhuc Drusinae vocantur.

(2) CORNELII TACITI Annalium, lib. 13, no 53. Ne tamen segnem militem attinerent, ille (Paullinus) inchoatum ante tres et sexaginta annos [â?] Druso aggerem coercendo Rheno absolvit.

(1) Ptolomé, lib. 2, cap 9.

(2) A. VAN SLICHTENHORST, Geldersche Geschiedenissen, liv. I, p 77.

(3) Idem, liv. I, page 70.

(4) Idem, liv. I, page 116.

(1) Germanicique cognomen ei et filiis datum, honorisque statuarum, et arcus triumphales, tumulique honorarii ad Rhenum tributii.

(2) TACIT, Annal. Lib. I.

(3) Mémoires de l’Académie de Bruxelles, tome IV, page 445.

(1) A. SLICHTENHORST, liv. I, page 77.

(2) Historia ecclesiastica Ducatûs Gelrae, fol. 8. - Heel était situe sur une route militaire des Romains, longeant la rive gauche de la Meuse depuis Tongres jusqu’à Nimègue. Les lieux traverses etaient Atuatuca [Tongres], Feresne [Reckheim], Caturalium [Heel], Castellum [Kessel], Blariaicum [Blerick], Cevelum [Kuyk] et Neomogum [Nimègue].

On trouve près de Heel les communes ou hameaux de Pol et Panheel; et l’on prétend qu’ils doivent leur nom au culte que du temps des Romains on y rendait à Apollon, Pan et Hélène.

(3) TESCHENMACHER, Annales Cliviae, Juliae, etc.

(4) DE BAST, Recueil d’Antiquités romaines et gauloises, p. 350.

I januari 1871 Découvertes d'antiquités dans le duché de Limbourg HERTEN. Ce village formait en 963 une possession de la duchesse Gerberge, femme de Louis d’outre-mer, roi de France et se nommait Hertra. Il fut donné par elle, avec le palais royal de Meerssen, a l’abbaye de St-Dénis à Reims. Au hameau de Meerhem, dépendant de ce village, non loin de la Meuse, se trouve une grosse tour, qui au moyen-age fit partie de la demeure des sires de Meerhem, et qui actuellement existe en état de ruine. C’est dans les restes de ce monument d’architecture ancienne que M. Wolters a cru trouver les vestiges d’un établissement romain. “Cette tour, dit-il, de forme carrée, avait 14 mètres 50 centimètres de cote; l’épaisseur des murs, mesurée sur des fragments qui en restent, était de 3 mètres 65 centimètres. On n’a plus de données exactes sur la hauteur de cette construction, les parties supérieures étant depuis plus d’un siècle en état de ruine.

La pierre dont se compose la maçonnerie de cette tour est un moëllon de toutes sortes de dimensions, entremêlé de de chaînes horizontales d’une pierre plus ou moins appareillée et qui semble d’une nature ocreuse ; car en la pulvérisant et la détrem pant dans l’eau, sa lessive fournit une couleur foncée, chaude et tirant suc l’ocre brun. Le mortier semble avoir été une espèce de beton; il est entremêlé de petits galets ou de gravier.

A peu de distance de cette ruine, dans une prairie communale, se trouve un tumulus s’élevant a 7 mètres 50 centimètres au-dessus du niveau uniforme du terrain avoisinant; il décrit [...]

andere rechtlijnige ornamenten rijk versierd.

In 1916 tekende de Roermondse landmeter en amateurhistoricus A.F. van Beurden een schets van vondsten van Asselt. Op de plaats waar hij de verdwenen toren situeerde gaf hij drie sarcofagen aan. Oud-rector Conraedts noemt ook enkele van de kerkbegravingen in zijn artikel uit 1917. In 1924, in een van de artikelen die later de aandacht van archeoloog Holwerda zouden trekken, schreef Van Beurden: “Waar nu het koor boven de crypte staat, dus op de oude plaats van den verdrinken toren, lagen zes troggraven of sarcophagen, een halven meter verheven boven het oevervlak. Wat buiten die graven lag, was volgens een volksoverlevering ongewijd; in een troggraf werd een mes met een ivoren hecht [heft?], zo en, als bij het sluiten van koop door den verkooper aan den kooper ten overstaan der schepenen gegeven werd. De grafplaats, oudtijds onder den eersten toren, wordt als het familiegraf der Van Asselt’s beschreven.”

grafvelden; KOOTWIJK, een boerendorp in het zand, dorpen in de middeleeuwen; WIJK BIJ DUURSTEDE, de internationale haven van Dorestad, Dorestad in Karolingische tijd, de Friese handel; OOST-SOUBURG, een ronde burg langs de Noordzeekust, een verdedigingswerk van of tegen de Vikingen; TIEL, de tien gedaanten van de Sint-Maartenskerk, over kerken en opgravingen; ENKHUIZEN, de Westfriese Omringdijk doorsneden; BAARLAND, het kasteel Hellenburg, het kasteel in de archeologie; GASSELTE EN AMSTERDAM, een boerderij op het land, een huis in de stad; DORDRECHT, een binnenstad op de schop, onderzoek van stadskernen; BRUNSSUM EN SCHINVELD, de pottenbakkerij als industrie; FLEVOLAND, schepen in de polder, schepen en verkeer, handel en geld; BOURTANGE, een vesting in het veen, militaire versterkingen in de middeleeuwen en de nieuwe tijd.

5 september 1981 'Verleden Land' Boek van de Maand Helderheid in de oudste historie van onze bodem "De oudste geschiedenis van ons land is te lezen in de grond. De bodem is één groot archief, waarin de sporen van vroeger zijn opgeslagen. Die "documenten" zijn moeilijk te beheeren. Dagelijks worden er aanslagen op gedaan en gaan er vele verloren door al het graven, bouwen en ploegen dat wij met zijn veertien miljoenen doen." Deze beginregels van het voorwoord uit het nieuwe Boek van de Maand — "Verleden Land"— vatten samen wat we allemaal wel weten, maar waar we eigenlijk nooit bij stil staan. Per slot van rekening doet archeologie — want daar praten we nu over — nogal dor aan, én lijkt deze tak van wetenschap ver van het bed van de doorsnee Nederlander te liggen. Inderdaad "lijkt", want wie zijn ogen door het boek laat gaan, maakt min of meer een archeologische ontdekkingsreis. Veel dingen mogen dan uit die dode dorre grond komen, ze hebben wel degelijk verbindingen met ons heden en leggen verbanden waar de niet-archeoloog die waarschijnlijk nimmer zou hebben gelegd. Daarin schuilt dan meteen de zeggingskracht van wat drie bekende Nederlandse archeologen — dr. L. P. Louwe Kooijmans, dr. J. H. F. Bloemers en drs. H. Sarfatj — in dit boek blootleggen; om dan toch maar in archeologisch termen te blijven. Het is zeker geen droog verhaal dat ze vertellen, maar gelukkig zijn de heren ook niet doorgeslagen naar een populariteit die soms zo gekunsteld en geforceerd aandoet. Tekst en uitleg, kortom: begrip, wordt op een bijzonder plezierige manier gegeven, en wordt niet koste wat kost doorgeduwd.

Na een algemene inleiding over wat archeologie is en wat de archeoloog doet, worden 39 kenmerkende (in ons land gedane) opgravingen en vondsten behandeld. Ze zijn gerangschikt en weergegeven om een monument, een periode of een probleem te illustreren uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Dat zijn de drie periodes waarin de archeologische geschiedenis van ons land is opgedeeld. Zon opgraving wordt eerst besproken en vervolgens in een breder kader geplaatst; zelfs in relatie tot vondsten van buiten onze grenzen. Dat gebeurt zonder franje, en — zoals gezegd — dat is prijzenswaardig. Want lokt niet het gevaar een boek van de maand, dat vaak nogal "zware" onderwerpen "luchtig" brengt, zo te versieren dat het zijn grote oplage (in dit geval 96.500 exemplaren) rechtvaardigt?

Versierd is 'Verleden Land' zeker. Zijn zeer grote hoeveelheid foto's, kaarten, doorsneden en reconstructietekeningen laat geen andere uitleg toe. Maar functioneel is die rijke stroom van illustraties wel. Veel kaarten en doorsneden werden speciaal voor dit boek aangepast en ontworpen; alle afgebeelde voorwerpen werden opnieuw gefotografeerd en soms zelfs helemaal gerestaureerd. Het boek appelleert niet alleen aan een mogelijk bij velen toch wel aanwezige, latente belangstelling voor ons verleden — antiek behoort daar ook toe —, het sluit ook aan bij een ontwikkeling die in de boekerij al

C'est ainsi qu'on découvrit il y a une dizaine d'années, le torse d'un dieu Mars sous les fondements de l'ancienne église de St.-Martin à Wyck, et trois pierres votives dans des murs de celle de Horne près de Ruremonde. On remarque encore aujourd'hui dans la façade orientale de l'église de St.-Servais à Maestricht le fragment d'un bas relief payen, et à Guichoven, dans la tour, une tête de divinité. Dans le grand autel de l'église de Goyer (Jeuck) près de St.-Trond, existaient autrefois quatre inscriptions sur pierre de marbre relatant des *ex voto* en l'honneur d'Hercule (1). Enfin à Nieuwerk près de Venlo, eut lieu en 1865 une découverte pareille à celle de Kessel. On trouva muré dans l'autel principal de l'église un ancien autel romain contenant deux inscriptions superposées, l'une payenne, l'autre chrétienne (2).

Voici ce que nous pensons de ce phénomène.

Nos pères dans la foi auront conservé ces objets dans leurs églises même après que l'ancien culte fut aboli; s'ils les cachaient sous l'autel, c'était pour marquer le triomphe du Christianisme sur le paganisme; s'ils les laissaient sous les yeux des fidèles, il avaient soin de mutiler les peintures et les statues afin que personne, trompé par l'apparence, ne rendit un hommage religieux à un objet profane. Le village de Kessel situé sur le parcours de la Meuse et de la route militaire de Tongres à Nymègue, a été évidemment connu et habité par les Romains; son nom indique une origine latine. Nous supposons même qu'il a été un des nombreux passages fortifiés de la Meuse dont parlent les historiens de l'antiquité.

Kessel quoique situé dans une contrée entièrement plate et exempte de collines, forme lui-même une éminence qui est à l'abri des inondations de la Meuse. A côté de l'église se trouve l'antique chateau [château] de ce nom placé sur une espèce de montagne conique ayant une hauteur d'environ trente mètres; c'est une motte de terre qui à toutes les apparences d'être artificielle. On y trouve en creusant le sol des murs en forme de terrasses de quatre à cinq pieds de hauteur et dont de seul but est de soutenir la terre légère et friable dont le cône est composé.

Le chateau lui-même est un échantillon précieux de fortification militaire du moyen âge. Tel qu'il existait primitivement il était rond; il le serait encore si l'on supprimait deux ailes ou tours carrées, situées à l'est et qui ont tout le caractère d'une architecture moins ancienne.

Kessel fut dans le moyen âge une seigneurie importante comprenant dix-huit villages et s'étendant entre le pays de Cuyck, la Meuse, le pays de Horne et le grand marais de Peel. Les seigneurs portaient le titre de comte; le premier comte de Kessel dont l'histoire fasse mention est Henri qui, avec l'archevêque de Cologne, le duc de Limbourg, Henri comte de Zutphen et autres seigneurs, se ligua contre l'empereur Henri V, en 1114, et qui dans la bataille d'Andernach, fut écrasé par les chevaux de sa propre troupe. Nous remarquons que les chef-lieux des duchés, comtes ou seigneuries ont succédé souvent à des établissements militaires du haut et du bas empire.

Dans le village de Kessel on a, à plusieurs reprises, rencontré des antiquités romaines. Nous avons ailleurs signalé ces découvertes (1). Ajoutons ici qu'on trouve fréquemment des médailles romaines dans un champ carré entouré de fosses, nomme *De Keeskamer*, et qu'on a découvert des poteries dans une espèce de tumulus appelé le *Konynsbergh* (2).

Plusieurs auteurs modernes pensent que Ptolomé et Ammien Marcellin ont fait mention de Kessel dans leurs livres.

En effet le géographe Ptolomé, qui fleurit à Alexandrie vers de second siècle de l'ère chrétienne, après avoir parlé des *Morini* et des *Ambiani* de la Belgique, mentionne les *Menapii* et leur cité, castellum, qu'il place près de la Meuse. Si ce passage s'applique effectivement à Kessel, le mot *polis*, (ville) employé par l'auteur, doit s'entendre dans un sens assez large, car le chateau de Kessel n'a pu être entouré à l'époque romaine que de quelques rares maisons (1). Les anciens vestiges y sont trop peu nombreux pour penser à l'emplacement d'un véritable ville. Le centre actuel de la commune qui entoure l'église et le chateau, ne compte que 370 habitants. Passons à la seconde mention. L'historien romain, Ammien Marcellin, raconte, sous le règne de Julien l'apostat, vers l'année

geruime tijd zichtbaar is: de belangstelling voor. eigen (woon)stee. 'Verleden Land' wordt namelijk afgesloten met een streekwijzer, waarin de lezer wegwijs wordt gemaakt in eigen omgeving. In één oogopslag is te zien wat er in eigen plaats of gebied aan archeologische vondsten te bezichtigen, welke monumenten er zijn en welke musea een bezoek waard zijn.

Nu we toch in 'eigen (noordelijke) omgeving zwerven: het spreekt voor zich dat het Boek van de Maand deze keer ruime aandacht schenkt aan het Noorden. Wat wil je ook; waar komen imposanter archeologische monumenten voor dan in Drenthe, waar zoveel terpen en wierden als in Friesland en Groningen. Uit de prehistorische tijd komen aan bod een basiskamp in het oerwoud dat 5000 voor Chr. in de buurt van het huidige Bergumermeer heeft gelegen, een hunebed in het Drouwenerveld, een houten brug door het veen bij. Bargerooosterveld, akkers uit de ijzertijd in het Hijkerveld en de onovertroffen terp van Ezinge. Het Noorden is in de Romeinse tijd "vertegenwoordigd" met de opzienbarende goudschat van Beilen (in 1955 gevonden) en een Germaanse nederzetting bij Wijster. Uit de "jongste" tijd, waarin Nederland zijn tegenwoordige vorm kreeg, vinden we een oude boerderij bij Gasselte en — last but not least — de vesting Bourtange.

357, le siège mémorable d'une place forte située sur les bords de la Meuse, et que plusieurs historiens modernes, comme Knippenbergh, Slichtenhorst, d'Anville, Wolters etc. croient être le bourg de Kessel sur la Meuse. Main nous pensons qu'ils ont tort et qu'ils se sont fait induire en erreur par le mot *Castellum* qui se trouve dans quelques éditions peu exacte d'Ammien et qui peut se prendre également comme nom propre et comme nom générique. Du texte de l'auteur il résulte clairement qu'il s'agit ici de deux forteresses et que la route suivie pour le général Sévèrus n'était pas celle de Kessel, mais bien celle de Juliers et Tongres vers Reims. Or sur cette route nous rencontrons la double forteresse de Maestricht, bâtie sur les deux bouts du pont de la Meuse. C'était un point stratégique capital, où se vérifie à la lettre le récit jusqu'ici un peu obscur d'Ammien Mercellin (2). Au reste nous parlerons plus au long de ce siège [siège] dans nos notes sur les découvertes d'antiquités faites à Maestricht.

Si donc le témoignage des auteurs anciens concernant Kessel reste douteux, si son antique château ne présente plus aucun caractère romain, les antiquités qu'on y découvre, et surtout l'autel que nous venons de décrire lui attribuent suffisamment une existence seize fois séculaire. Notre *ara* est un souvenir monumental qui nous fait supposer à bon droit, que ce village a eu son temple payen avant d'avoir eu son église catholique, son autel à Junon, Minerve et Hercule avant d'avoir eu son autel au vrai Dieu du ciel. L'un peut avoir succédé à l'autre sur le même coin de terre.

Il serait donc bien regrettable que l'autel de Kessel, soigneusement conservé par nos aïeux, allât se perdre dans une collection particulière ou dans un musée. Ces monuments n'ont de valeur réelle que sur le lieu même ou ils ont été érigés primitivement. Eloignez-les de là et vous n'aurez qu'un objet de curiosité archéologique.

Nous exprimons donc le vœu, que M. Cuypers, l'architecte habile de la nouvelle église de Kessel, fasse encadrer ce curieux souvenir du paganisme dans le mur extérieur de l'église, dans un contre-fort par exemple, et y ajoutant une inscription commémorative, rappelant le lieu et la date de la trouvaille. C'est la coutume adoptée pour ces sorte de choses en France, par la Commission impériale des monuments.

JOS. HABETS.

(1) Anno MCCCC ende LX doe waert die Kyrck van Kessel gelymert, inde doe waeren kyrckmeister Alaert van Ghoer, Geurt van Kessel geheyten Roffart, Sybrecht Schoer ende Jacob van den Bergh. Archives de l'église à Kessel.

(1) Acta Apost. XVII, 23.

(1) De Moribus Germ. 3.

(1) De Moribus Germ. 9.

(2) BRAMBACH, Corpus inscrip. rhen. passim.

(1) Jahrbücher von Bonn, Tome XLVII et XLVIII, p. 92.

(1) SCHUERMANS Inscriptions romaines concernant la Belgique p. 33.

(2) BUYX, Auffindung eines römischen Votivaltars in der Kirche zu Nieukerk, Gelre 1865 in 12°.

(1) Public. etc. du Limb. tome II p. 247.

(2) H. W. H. VAN HAEFF Notice manuscrite sur Kessel.

(1) Voici le passage Ptolomé II, cap. 9, d'après l'édition latine de Leiden de 1618: "Post Mosam fluvium Menapii et civitas eorum castellum."

(2) Voyez LEEMANS Rom. oudheden te Maastricht p. 17.

9 mei 1871 Eene zeer merkwaardige aanwinst was in deze zelfde afdeling

een Romeinsch altaar, van grof korreligen kalksteen, bij de slooping der oude kerk te Kessel, Hertogdom Limburg, onder het hoogaltaar gevonden, en door het kerkbestuur aan het Rijk voor het Museum van Oudheden ten geschenke gegeven. Ongelukkig is het bovengedeelte verloren gegaan, en de voorzijde zeer beschadigd. De voet bestaat uit een zeer eenvoudig lijstwerk; het geheel is thans nog hoog 92; aan den voet breed, voor en achter 57; aan de zijden 60 centimeters. Op de voorzijde van het altaar was in hoog uitkomend werk het, thans bijna geheel verdwenen beeld van Hercules

uitgehouden, met de leeuwenhuid nevens zijne linkerzijde; op het linkervlak des altaars, Minerva, in lange tunica en met overgeslagen, grooten, wijden mantel; de speer in de regterhand, met de linker op het schild rustende Op de regterzijde. Juno, kenbaar aan den, regts van haar, op de hoogte van haar hoofd uitgehouwen paauw. Zij is gekleed als Minerva, rust met de linkerhand op eenen langen scepter, en stort uit eene schaal een pleng- of reukoffer op een vlammend altaar. Van beide beelden is het hoofd verloren gegaan. Het achtervlak van het altaar is glad gelaten, doch rondom van eene ingegroefde lijst omsloten, welligt werd de plaats voor een opschrift vrij gehouden. De bekende Limburgsche oudheidkenner, de heer Jos. Habets, gaf in het VIIde deel der *Publications de la Société historique et archéologique dans le Duché de Limbourg*, bladz. 387—397, eene belangrijke verhandeling over het altaar, met eene afbeelding der drie zijden (tegenover bladz. 363), die echter geheel en al onvoldoende is door gebrek aan naauwkeurigheid en min gelukkige uitvoering. Aan het slot van die verhandeling wordt de wensch uitgesproken, dat het altaar in den muur der nieuw gebouwde kerk of eenen der beeren ingemetseld, en alzoo bij het gebouw en de vindingsplaats voor goed bewaard mogt blijven. Van andere zijden werd het denkbeeld aanbevolen, om het altaar naar de verzameling van het Oudheidkundig Genootschap te Maastricht over te voeren. De bestemming die het gedenkteekeu thans, door het besluit van het Kerkbestuur verkregen heeft, zal toch wel, met het oog op duurzaam behoud en doelmatige bewaring de beste, door de meerdere toegankelijkheid en het meer algemeen bezoek van deskundigen, maar ook om de gelegenheid van vergelijking met andere soortgelijke in het vaderland gevonden monumenten, voor de wetenschap de nuttigste geacht mogen worden. De ondervinding heeft ook in ons vaderland maar al te vaak geleerd, hoe door verschillende oorzaken, bijzondere verzamelingen, of die van gemeenten en genootschappen, verloren gingen, verspreid geraakten of het verdwijnen van enkele voorwerpen van waarde betreuen moesten. Eene inmetseleing in den kerkmuur had het altaar niet alleen aan beschadiging door wind en weder, maar stellig ook, wegens zijnen gehavenden toestand, aan de spelende jeugd of moedwil van volwassenen blootgesteld; zij zou buitendien verhinderd hebben, dat men zich van den toestand der toch ook zorgvuldig bewerkte achterzijde kon vergewissen In ieder geval is het gedenkteekeu thans tegen een vervoer buiten 's lands gewaarborgd, en heeft het lot ontgaan dat zoo vele andere, zeldzame en merkwaardige overblijfselen van vroegeren tijd, die uit ons vaderland verdwenen zijn, getroffen heeft.

20 februari 1904 **|betreft Maasbree?}**

Romeinsche Oudheden. By het veer werd een Romeinsch altaar gevonden, zie J. J. Habets. *Publications de Limbourg* t. XVIII, p. 256-258.

Bij het tegenwoordig veerhuis, in den tuin, en aan den oever der Maas, werden fragmenten van allerlei steenwerk gevonden, ook van kolommen, 12 fragmenten op verschillende plaatsen op vier hoeken van een stuk land bij het veer, deze zijn overal in het dorp verspreid. 2 kapiteelen, hoog 25 cM. en breed van boven 41 cM. en van onderen bijna 24 em. van de Dorische orde van witten zandsteen, bevonden zich op Heinerhof, eigenaar Vosbeek. Bij het station werden Germaansche urnen gevonden.

13 juli 1926 **DE DRIEGODENSTEEN VAN KESSEL.**

Drie- en viergodensteenen en "gigantensäulen".

De heer H. van de Weerd wijdt in het Belgische maandschrift "Limburg", na een korte schets van de geschiedenis der parochie Kessel (Ned. Limburg), een enkel woord aan den Driegodensteen, welken men te Kessel in 1869 onder het hoogaltaar heeft gevonden, een vierkante zuil, 90 c.M. hoog en 55 c.M. breed, op drie zijden dragende een afbeelding van Minerva, Juno en Hercules; hij wordt bewaard in het museum te Leiden.

"Deze steen behoort tot de klasse der viergodensteenen (gewoonlijk vier beelden, een paar keeren drie, soms tot acht goden tellend.) L. Halkin geeft de volgende beschrijving dier viergodensteenen: "Heden is het bewezen dat de meeste der zoogezegde

viergodensteen slechts delen zijn van 'n veel grooter monument, in werkelijkheid moet men deze beschouwen als een vierkant voetstuk, waarop achtereenvolgens zich verhieven een steen met de afbeelding van de goden der week, dan eene zuil met kapiteel en daar bovenop een eigenaardige groep: een god te paard en onder de hoeven van het paard een reus met slangenvoeten. Deze reuzenzuilen (Jupitergigantensäulen) gelijk men ze gewoonlijk noemt, worden alleen aangetroffen in West-Duitschland, Hollandsch=Limburg, het Groothertogdom Luxemburg, België en Frankrijk, d.i. juist in de voornaamste streken van het oud=Keltisch gebied. Men telt ze bij honderdtallen.

De ou[d]heidkundigen zijn niet eensgezind aangaande de beteekenis dezer reuzenzuilen; voor den een zouden het monumenten zijn, opgericht ter eere van den Romeinschen Keizer=God en zouden zij de zegepraal der Romeinsche keizers over de barbaren verbeelden, voor de anderen zouden zij de uitdrukking zijn van bepaalde punten uit de Keltische of Germaansche godenleer, aldus volgens Hertlein zou de goddelijke ruiter die den slangenreus verplet de afbeelding zijn van den Germaanschen Jupiter (Wodan), meester van den hemel en overwinnaar van den God der aarde".

De geleerden gaan evenmin akkoord over de beteekenis van het terug vinden van dit en andere afgodsbeelden onder het hoogaltaar, velen zien daarin de overwinning van den christen godsdienst op het heidendom. Dit is de eenvoudigste uitleg, al moet men aannemen dat in de meeste gevallen het altaar waarin zulke steen werd aangetroffen niet het eerste zal geweest zijn, dat op die plaats werd opgericht; zoo goed als alle kerken werden in den loop der eeuwen herbouwd, doch deze beteekenis kon men er in latere eeuwen ook nog aan hechten. Best mogelijk hebben wij hier te doen met een dier simulacra, welke volgens zijn levensbeschrijver door den Heiligen Lambertus werden omver geworpen tijdens zijn bekeeringsstocht in het Noorden.

Te Horn vond men twee votiefsteenen aan Mars en Mercurius gewijd in den kerkmuur, te St. Odiliënberg grondvesten van den Romeinschen tempel, waarbij een votiefsteen met opschrift aan de moedergodinnen, en een altaarsteen met de beeltenissen van Minerva en Apollo of Diana; te Reuver bij Venlo zou nog een Romeinsche tempel gestaan heb[b]en. In de omstreken van Kessel en Blerick bevindt men zich dus in het midden van ver ontwikkelden Romeinschen invloed.

23 november 2015 <http://www.rmo.nl/collectie/zoeken?object=KK%201>

Beschrijving

Groot fragment van een driegodensteen, het voetstuk van een Jupiterzuil. Op drie zijden staan afbeeldingen van goden, de vierde zijde is vlak. Het is ernstig geschonden. Op de eerste zijde zijn de benen van een naakte Hercules te zien met een leeuwenhuid over zijn arm en aan de rechterzijde de resten van zijn knots. Op de tweede zijde staat Iuno in een lang gewaad met een mantel daaroverheen. Haar hoofd is bijna weg. Bij haar rechterschouder staat een pauw. In haar rechterhand houdt ze een offerschaal met wierookkorrels die ze op een brandend altaar werpt. Naast haar linkerbeen staat het onderstuk van een scepter. Op de derde zijde staat Minerva in een lang gewaad met de aegis op haar borst. Ze houdt een lans en een schild vast.